

Koncernkontoret
Västra Götalandsregionen
2020-12-03

Underlag till Miljömål 2030

För Västra Götalandsregionens egna
verksamheter

Innehåll

Inledning	4
Hållbar utveckling och det goda livet	5
Hälsa och miljö	5
Bakgrund miljöarbetet i VGR	6
Sammanställning resultat miljöplan 2017-2020	7
Globala miljöutmaningar	9
Planetens gränser.....	9
Klimatförändringar.....	9
Biologisk mångfald	9
Hållbar resursanvändning	10
Giftfri miljö	10
Vatten	11
Internationella, nationella och regionala målsättningar	12
Agenda 2030	12
Parisavtalet	12
Europeiska miljömål	12
Sveriges miljömål	13
Regionala miljömål i Västra Götaland.....	13
Från globala mål till miljömål VGR	14
Genomförande.....	17
Förutsättningar	17
Beaktas i alla beslut.....	17
Miljöledning – genomförande med ett systematiskt förbättringsarbete.....	18
Uppföljning	20
Miljömål 2030.....	22
Resurseffektivt och giftfritt	22
Resurseffektiva och giftfria flöden av produkter	23
Cirkulära byggmaterial	29

Halverad energianvändning och ökad produktion av solceller.....	33
Minskad miljöpåverkan från läkemedel.....	37
Låg klimatpåverkan.....	42
Halverad klimatpåverkan från produkter av textil, plast och metall.....	43
Minskad klimatpåverkan från byggnation	46
Hållbar finansiell verksamhet	48
Minskad klimatpåverkan från livsmedel.....	50
Fossilfria transporter	54
Hållbara resor.....	57
Ekosystem och främjad biologisk mångfald.....	61
Hållbart nyttjande av fastigheter med avseende på ekosystemtjänster.....	62
Livsmedel som främjar en biologisk mångfald.....	65
Inköp av produkter och material påverkar inte den biologiska mångfalden negativt..	68
Appendix 1. Verksamhetsförteckning för åtgärdsförslag	70

Inledning

Detta dokument är ett underlag till förslag på Miljömål 2030 för Västra Götalandsregionens (VGR) egna verksamheter (MN 2019-00056) som kommer att ersätta miljömålen i Miljöplan 2017-2020.

Underlaget syftar till att ge övergripande information om utvecklingen av miljöarbetet i VGR, de globala miljöutmaningar samhället står inför samt vilka åtgärder som beslutats internationellt, i Sverige och regionalt för att möta dessa. Det tydliggör också VGR:s ansvar och roll för att bidra till att målen uppnås.

Underlaget ger en fördjupad kunskap och motivering till val av miljömål och prioritering av delmål. Det innehåller nulägesbeskrivningar för respektive delmål samt förslag till åtgärder för att nå delmålen. Förslag till åtgärder kommer årligen uppdateras och publiceras i samband med VGR:s processer för budget- och verksamhetsplanerings.

Dokumentet innehåller även en beskrivning av arbetet med systematiskt förbättringsarbete genom miljöledning samt förutsättningar för att målen ska uppnås.

Hållbar utveckling och det goda livet

Hållbar utveckling definieras av Brundtlandrapporten som en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.

Hållbar utveckling innehåller tre dimensioner – den ekologiska, den sociala och den ekonomiska. Den ekologiska dimensionen innebär att begränsa klimatförändringarna, främja biologisk mångfald och ekosystemtjänster, samt bibehålla frisk luft, land och vatten. Social hållbarhet omfattar människors välbefinnande, hälsa, rättvisa, makt, rättigheter och individens behov medan den ekonomiska hållbarheten möjliggör att VGR kan skapa förutsättningar för det goda livet genom sitt uppdrag. Den ekologiska dimensionen ses som en förutsättning och ram för att kunna uppnå de två andra dimensionerna, medan social hållbarhet ses som målet för människans välmående och den ekonomiska som medel och möjliggörare för de övriga dimensionerna. Miljömål 2030 motsvarar arbete med den ekologiska dimensionen.

Vision Västra Götaland - Det Goda Livet visar på vikten av att beakta de tre hållbarhetsdimensionerna i alla beslut som tas i VGR. Det innebär att alla beslut ska utformas på ett sätt som beaktar ekonomiska, sociala och ekologiska konsekvenser i ett längre tidsperspektiv.

Hälsa och miljö

En robust och välmående planet är en förutsättning för en god hälsa. Genom att VGR bedriver en verksamhet på ett ekologisk hållbart sätt bibehåller vi en välmående och stabil planet som i sin tur skapar möjligheter för hälsa och ett gott liv. Enligt Lancet-kommissionen 2015 och 2018 hotar klimatförändringarna att underminera 50 år av framsteg inom området hälsa. Samtidigt bedömer Lancet-kommissionen att om vi lyckas stoppa klimatförändringarna skulle det kunna vara den största möjligheten för global hälsa under 2000-talet.

Genom att minska på förbränningen av fossila bränslen skulle vi kunna minska luftföroreningarna och därmed dödstalen kraftigt. Enligt WHO orsakar luftföroreningar vart åttonde dödsfall globalt. Luftföroreningar i Sverige förväntas idag orsaka 7000 förtida dödsfall per år enligt IVL Svenska miljöinstitutet. Dessutom förväntas klimatförändringarna i Sverige bidra till fler värmeböljor som riskerar orsaka fler dödsfall bland känsliga grupper som äldre, spädbarn och sjuka. Vi förväntar oss också ett förändrat infektionspanorama med spridning av fler infektioner i Sverige och ökade allergier på grund av klimatförändringarna.

Vidare bidrar vår ökade konsumtion av varor till att vi utsätts för farliga kemikalier. Forskning visar på att farliga kemikalier i låg dos och under lång tid ökar risken för flera folksjukdomar. Ekosystemtjänster är en annan viktig miljöaspekt för vår hälsa. Växtlighet renar luft och vatten, dämpar buller och sänker temperaturen i städerna och påverkar vår hälsa positivt genom att vi vistas i naturen.

Bakgrund miljöarbetet i VGR

VGR är en stor organisation med stor påverkan och utan ett långsiktigt, strukturerat och systematiskt miljöarbete är risken stor att miljöpåverkan ökar i takt med att verksamheten växer. 2011 beslutade regionfullmäktige om det första miljöprogrammet för VGRs egna verksamheter med långsiktiga mål till 2020 och kortsiktiga mål för perioden 2011-2013¹. Sedan dess har ytterligare två miljöstrategiska program beslutats, Miljöprogram 2014-2016² och Miljöplan 2017-2020³. De långsiktiga målen till 2020 har syftat till att vara hälsofrämjande och bidra till en hållbar utveckling genom mål om låg klimatpåverkan, låg förekomst av miljö- och hälsofarliga ämnen samt en hållbar resursanvändning. Miljömål 2030 kommer att ersätta målen i Miljöplan 2017-2020 för VGRs egna verksamheter.

I samtliga program har VGRs miljöpolicy varit integrerad:

Allt arbete inom Västra Götalandsregionens samtliga verksamheter ska vara hälsofrämjande och bidra till en hållbar utveckling, där hushållning med resurser och kretsloppsanpassning är vägledande. Vi åtar oss att följa lagar och andra förekommande krav. Genom ständiga förbättringar förebygger och minskar vi den negativa miljöpåverkan som beror på vår verksamhet. Vi ska vara föregångare i miljöarbetet, som ska bedrivas systematiskt och strukturerat.

Primärt har miljöarbetet i VGRs egna verksamheter utgått från ovan nämnda miljöprogram. Men miljöperspektivet finns även integrerat i följande styrande dokument för VGR:

- Vision Västra Götaland – Det goda livet
- Västra Götalandsregionens budget 2020
- Kulturstrategi Västra Götaland 2020-2023
- Regionalt trafikförsörjningsprogram 2017-2020 och Miljö och Klimatstrategin för kollektivtrafiken i Västra Götaland
- Västra Götaland 2020 – strategi för tillväxt och utveckling
- Klimat 2030 – klimatstrategi för Västra Götaland
- Finanspolicy för Västra Götalandsregionen
- Inköspolicy
- Krav- och kvalitetsbok Vårdval Rehab 2019
- Krav- och kvalitetsbok Vårdval Vårdcentral 2019
- Rese- och mötespolicy för Västra Götalandsregionen
- Strategi för logistik och försörjning

Den politiska prioriteringen av miljöarbetet i VGR under det senaste decenniet har resulterat i att VGR har kommit långt inom många olika områden. 2017 placerades VGR på andra plats inom hållbarhetsarbetet bland Sveriges regioner i Aktuell Hållbarhets och Dagens Medicins ranking. 2018 utsågs VGR till årets organisatör av hållbar sjukvård av

¹ Regionfullmäktige, § 157/2011

² RS 00341-2013

³ RS 2016-05464

Nordic Center for Sustainable Healthcare bland annat för resultaten inom energieffektivisering och innovationsprojekt för att ersätta fossil råvara med biobaserad råvara i förbrukningsartiklar till hälso- och sjukvården. I miljöfordonsdiagnos 2019⁴ av Miljöfordon Sverige rankas VGRs fordonsflotta av person- och lätta lastbilar som Sveriges näst miljövänliga efter Region Skånes.

I Sveriges Kommuner och Regioners (SKR) årliga publikation ”Öppna jämförelser – miljöarbetet i regionerna 2019⁵” jämförs regionerna inom sex nyckeltal; förskrivning av antibiotika, ekologiska livsmedel, energianvändning, förnybart drivmedel i kollektivtrafiken, klimatpåverkan från medicinska gaser och avfallsåtervinning. VGR placerar sig bäst inom områdena energianvändning (5 av 21) och ekologiska livsmedel (7 av 21). Inom övriga områden ligger VGR något bättre än riksgenomsnittet med undantag från avfallsåtervinning där VGR ligger sämre än genomsnittet (16 av 21).

Sammanställning resultat miljöplan 2017-2020

Nr.	Område	Mål	Enhet	2017	2018	2019
1.	Transporter	VGRs person- och varustransporter ska vara oberoende av fossil energi genom att minska koldioxidutsläppen med 80 procent från år 2006	% jämfört med 2006	65%	66%	67%
2.	Transporter	VGRs person- och varustransporter ska bedrivas energieffektivt	% jämfört med 2006	4%	5%	0%
3.	Energi	Den totala energianvändningen i egna fastigheter är högst 170 kWh/m ² BRA	kWh/BRA	179	179	177
4.	Energi	VGR ska vara oberoende av fossil energi och bränsle till 2020 genom att minska koldioxidutsläppen med 80 procent från år 2006	% jämfört med 2006	63%	55%	62%
5.	Energi	VGR ska verka för att energianvändningen ska bli avsevärt effektivare i hyrda lokaler	Följs upp kvalitativt	-	-	-
6.	Produkter och avfall	Samtliga prioriterade produktområden ska stödja en hållbar utveckling	Antal produktområden	1/7	1/7	2/7
7.	Livsmedel	Andelen ekologiska livsmedel ska år 2020 vara 50 procent av den totala livsmedelsbudgeten	%	46%	46%	48%

⁴ http://miljofordonsverige.se/wp-content/uploads/Miljofordonsdiagnos-2019_rapport.pdf

⁵ <https://skr.se/tjanster/merfranskr/oppnajokforelser/miljoarbetet.4361.html>

8a	Livsmedel	Minska klimatpåverkan av verksamhetens måltidsservering, per portion	% jämfört med 2016	9%	8%	24%
8b	Livsmedel	Minska klimatpåverkan av verksamhetens måltidsservering, totala mängden inköpta livsmedel	% jämfört med 2016	3%	0%	3%
9.	Kemikalier	Samtliga prioriterade produktområden bidrar till en giftfri miljö	Antal produktområden	2/7	2/7	3/7
10a	Läkemedel	Andel av leverantörer med avtal där miljökrav ställts (måltal 100 %) och utvärdering har genomförts (måltal öka)	%	32%	50%	48%
10b	Läkemedel	Antal antibiotikarecept/1000 invånare (måltal 250)	antibiotikarecept/1000 invånare	299	287	274
11	Medicinska gaser	Vårdens utsläpp av lustgas ska minska med 75 procent jämfört med 2009	% jämfört med 2009	65%	67%	70%

Globala miljöutmaningar

Planetens gränser

Begreppet planetära gränser visar på vilka miljöprocesser som skapar en stabil planet. Dessa processer har gränsvärden, som när de överskrids kan få stora negativa konsekvenser på vår planet. Enligt en forskningsstudie i Science 2015 så överskrids redan nu gränserna för fyra av planetens nio miljöprocesser. Dessa är: förlust av biologisk mångfald, klimatförändringar, förändrad markanvändning (till exempel avskogning) och förändrade biogeokemiska flöden av kväve och fosfor (som kan orsaka övergödning). Klimatförändringarna och förlust av biologisk mångfald är särskilt utpekade - då dessa gränser överskrids riskerar hela jordsystemet att drivas in i nya tillstånd. Att överskrida planetens gränser kan innebära stora risker för dagens samhälle och framtida generationer, med konsekvenser som vi inte fullt kan överblicka.

Klimatförändringar

En av de stora miljöutmaningarna samhället står inför är klimatförändringarna och den globala uppvärmningen. Medeltemperaturen har ökat med mer än en grad sedan förindustriell tid och fortsätter att öka. Vi ser effekter redan idag med högre sannolikhet för mer extrema väderhändelser som torka, värmeböljor och översvämningar.

Parisavtalet beslutades vid COP21 i Paris 2015 och har skrivits under av 194 länder. Avtalet slår fast att den globala temperaturökningen ska hållas väl under två grader och att man ska sträva efter att begränsa temperaturökningen till 1,5 grader. FN:s internationella klimatpanel, IPCC, konstaterar att det är väsentligt att begränsa uppvärmningen till 1,5 grader över förindustriell nivå. Vid två graders temperaturhöjning förutspås exempelvis de tropiska korallreven att försvinna och dubbelt så många växter och djur beräknas drabbas jämfört med 1,5 graders uppvärmning. I Sverige förväntas påverkan på människors hälsa bli en ökad risk för infektioner, allergier och värmeböljor, som drabbar sårbara grupper. För att bromsa klimatförändringarna krävs omfattande och snabba minskningar av människans utsläpp av växthusgaser.

I Sverige har de territoriella utsläppen minskat med 27% sedan år 1990 enligt Naturvårdsverket, det vill säga utsläpp från främst inrikes transporter, industri, jordbruk och energi. Motsvarande utsläppsminskning i Västra Götaland sedan 1990 är 14%. Sveriges territoriella utsläpp motsvarade år 2017 53 miljoner ton koldioxid medan de konsumtionsbaserade utsläppen motsvarade 90 miljoner ton år 2017. De konsumtionsbaserade utsläppen har i stort sett legat kvar på samma nivå de senaste tio åren. Enligt Global Risk Report är 2020 första gången då alla stora, långsiktiga risker mot mänskligheten är kopplade till miljö och klimat.

Biologisk mångfald

Biologisk mångfald innebär en variationsrikedom bland levande organismer och ekosystem. Det innefattar en mångfald inom arter, mellan arter och av ekosystem. IPBES⁶ granskar statusen för biologisk mångfald i världen och fastslår att biodiversiteten minskar i

⁶ IPBES, Intergovernmental platform on biodiversity and ecosystem services, är en internationell kunskapsplattform för biologisk mångfald och ekosystemtjänster. <https://ipbes.net/>

en snabbare takt än tidigare. Artrik skog avverkas, större andel land tas i anspråk för jordbruk och temperaturökningarna bidrar till förändrade habitat för djur och växter. Även i Sverige är den biologiska mångfalden hotad på grund av våra livsmönster och en ohållbar användning av mark och vatten.

En hög biologisk mångfald är en förutsättning för att naturen ska kunna leverera de funktioner och nyttor som vi människor får av naturen. Dessa kallas ekosystemtjänster och är till exempel att naturen renar vatten och luft, insekter pollinerar grödor, att mikroorganismer och maskar gör jorden bördig och att vår hälsa förbättras av att vi vistas i naturen.

Bevarandet av biologisk mångfald är kritiskt för att uppnå de flesta av målen inom Agenda 2030. Om vi fortsätter att utvinna resurser i den takt vi gör just nu kommer ännu fler viktiga arter och ekosystem gå förlorade. Samtidigt undermineras möjligheterna att uppnå många av de andra hållbarhetsmålen⁷. Den dramatiska förlusten av biologisk mångfald vi ser just nu är ett av de fem största globala hoten som noterats 2020⁸.

Hållbar resursanvändning

Idag är vi cirka 7,7 miljarder människor på jorden, år 2050 kommer vi troligtvis att vara 9,7 miljarder⁹. För att alla ska kunna leva ett gott liv behöver resurserna fördelas rättvist och användas på ett sådant sätt att de inte överskrider jordens ekologiska gränser. Enligt FN kan efterfrågan på livsmedel, foder och fiber öka med 60 procent till år 2050¹⁰. För flera naturtillgångar som till exempel olja, fosfor, koppar och uran har vi idag kanske redan nått toppen av utvinningstakten.

Konsumtionen av material har ökat kraftigt sedan industrialismens genombrott. Sveriges ekologiska fotavtryck, de resurser vår konsumtion och livsstil tar i anspråk både i Sverige och i andra länder, är cirka fyra gånger större än vad som anses vara långsiktigt hållbart¹¹. Materialkonsumtionen i Sverige uppgick år 2016 till nära 23 ton per person, 9 ton mer än EU-genomsnittet. Sedan år 2000 har den årliga materialkonsumtionen per person ökat med ungefär 3 ton eller 14 procent. Offentlig konsumtion och investeringar står för ungefär en tredjedel av utsläppen av växthusgaser från svensk konsumtion¹². Materialflödena har stor miljöpåverkan, framför allt på klimatet, tillgången på naturresurser, utsläpp av giftiga ämnen samt biologisk mångfald.

Giftfri miljö

Människor, djur och växter utsätts för farliga ämnen som sprids när varor, kemiska produkter och material tillverkas, används och blir till avfall. Forskning visar på ett allt starkare samband mellan folksjukdomar och påverkan från industrikemikalier som vi utsätts för i låga doser under lång tid. Produktionen och konsumtionen av kemikalier ökar

⁷IPBES, Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services, 2019. https://ipbes.net/sites/default/files/ipbes_7_10_add.1_en_1.pdf

⁸Global Risks Report 2020. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf

⁹UN, Revision of World Population Prospects, 2019. <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>

¹⁰Food and agriculture organization of the United Nations; Building a common vision for sustainable food and agriculture, <http://www.fao.org/3/a-i3940e.pdf>

¹¹WWF, Living Planet Report, 2018, <https://www.wwf.se/rapport/living-planet-report/>

¹²Naturvårdsverket, Konsumtionsbaserade klimatutsläpp, 2020, www.naturvardsverket.se

snabbt i takt med den ökande omsättningen av varor. En fördubbling av den globala kemikalieindustrins försäljning förväntas till 2030 jämfört med 2017. Omkring fyrtio till sextio tusen kemikalier förekommer på världsmarknaden. En betydande andel klassas som farliga för hälsan eller miljön.¹³

Sverige har satt ett ambitiöst miljö kvalitetsmål för kemikalier – Giftfri miljö. Målet innebär att förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället inte ska hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen ska vara nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen ska vara försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen ska vara nära bakgrundsnivåerna.

Den största mängden farliga kemikalier förekommer i material och produkter. En viktig åtgärd för att skapa resurseffektiva cirkulära materialflöden är därför att fasa ut kemiska ämnen som skapar problem vid återvinning eller leder till att avfall blir giftigt. Ett annat viktigt åtgärdsområde är att minska användningen av farliga kemikalier i exempelvis kemiska tekniska produkter. Biologiskt verksamma substanser, som läkemedel, behöver kontrolleras noga så att de inte orsakar hälso- och miljöproblem när de hamnar i naturen.

Vatten

God tillgång till vatten är en förutsättning för allt liv på jorden och måste skyddas från föroreningar och olämplig exploatering, såväl globalt som lokalt. Det nationella miljömålet för "Levande sjöar och vattendrag" innebär att ekologiskt hållbara och variationsrika livsmiljöer ska bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion ska bevaras, samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas.

Vatten är också en förutsättning för världens livsmedelsproduktion och energiproduktion. Brist på vatten kan därför bli orsak till konflikt, både inom och mellan länder. Tillgång till rent vatten och sanitet för alla är grundläggande för människors hälsa och utveckling.

¹³ Giftfritt från början, Underlag till regeringen med förslag på strategi och nya etappmål för farliga ämnen till 2030, Kemikalieinspektionen Rapport 1/2020

Internationella, nationella och regionala målsättningar

För att möta de miljöutmaningar som världen står inför har ett antal viktiga övergripande mål och strategier antagits internationellt och i Sverige. Nedan beskrivs de viktigaste som har beaktats i beredningen av Miljömål 2030 för VGR.

Agenda 2030

FN:s globala mål, Agenda 2030, är den hittills mest ambitiösa överenskommelsen för hållbar utveckling som antogs av världens stats- och regeringschefer vid FN:s toppmöte den 25 september 2015. Agendan innehåller 17 mål och 169 delmål som ska leda till att avskaffa extrem fattigdom, främja fred och rättvisa, minska ojämlikhet och orättvisor i världen samt skydda planetens naturresurser och lösa klimatkrisen. De globala målen är integrerade, odelbara och balanserar de tre dimensionerna av hållbar utveckling: den sociala, den ekologiska och den ekonomiska¹⁴.

Sverige har som ambition att vara i framkant för genomförandet av Agenda 2030, därför är delaktighet och engagemang på regional nivå av största vikt för att det ska kunna uppnås¹⁵. I regionfullmäktiges budget för 2020¹⁶ beslutades att ett viktigt perspektiv inom all verksamhet i regionen är Agenda 2030. Det är naturligt att VGR organiserar och strukturerar insatser inom såväl sjukvård som regional utveckling i förhållande till Agenda 2030. Detta för att möta utmaningarna inom miljö- och klimatområdet, den ojämlika hälsan och lika möjligheter till livslångt lärande.

Parisavtalet

Parisavtalet beslutades vid COP21 i Paris 2015 och har skrivits under av 194 länder. Avtalet slår fast att den globala temperaturökningen ska hållas väl under två grader och att man ska sträva efter att begränsa temperaturökningen till 1,5 grader. FN:s internationella klimatpanel, IPCC, konstaterar att det är väsentligt att begränsa uppvärmningen till 1,5 grader över förindustriell nivå.

Europeiska miljömål

Inom klimat- och energiområdet beslutade EU år 2007 om mål till 2020 om 20 procent minskning av växthusgasutsläpp, 20 procent ökad energieffektivisering och 20 procent förnybar energi¹⁷. Motsvarande mål till 2030 är 40% minskning av växthusgasutsläpp, 32,5 procent ökad energieffektivisering och 32 procent förnybar energi. Till 2020 finns också mål om att bromsa förlusten av biologisk mångfald och ekosystemtjänster inom EU enligt strategin för biologisk mångfald¹⁸. 2013 beslutade EU om miljöhandlingsprogrammet

¹⁴ Globala målen, <https://www.globalamalen.se/>

¹⁵ Regeringskansliet, Handlingsplan Agenda 2030, 2018-2020.

<https://www.regeringen.se/49e20a/contentassets/60a67ba0ec8a4f27b04cc4098fa6f9fa/handlingsplan-agenda-2030.pdf>

¹⁶ Budget 2020 för Västra Götalandsregionen, RS 2019-03241

¹⁷ https://ec.europa.eu/clima/policies/strategies/2020_sv#tab-0-0

¹⁸ <https://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/strategy>

“Living well, within the limits of our planet¹⁹” som vägleder EU:s miljöpolitik fram till 2020.

2019 beslutade Europeiska kommissionen om ”The Green deal”²⁰ eller Den Gröna given. Det är ett långtgående åtgärds paket som ska bidra till att allmänheten och näringslivet i EU kan dra nytta av en hållbar grön omställning. Initiativet omfattar en färdplan och åtgärder samt målet att bli världens första klimatneutrala världsdel till 2050.

Sveriges miljömål

Grunden för den svenska miljöpolitiken är generationsmålet och de 16 miljökvalitetsmålen. Miljökvalitetsmålen med preciseringar ska ge en långsiktig målbild för miljöarbetet och fungerar som vägledning för hela samhällets miljöarbete. Sveriges miljömål är det nationella genomförandet av den ekologiska dimensionen av de globala hållbarhetsmålen. För att kunna nå målen måste alla nivåer i samhället arbeta för att bidra till målen, även regioner²¹.

2017 antog Sverige ett klimatpolitiskt ramverk. Ramverket består av en klimatlag, klimatmål och ett klimatpolitiskt råd²². Det långsiktiga målet innebär att Sverige inte ska ha några nettoutsläpp av växthusgaser år 2045.

Regionala miljömål i Västra Götaland

Länsstyrelsen i Västra Götaland har uppdraget att samordna det regionala arbetet för att uppnå de svenska miljömålen. Tillsammans med kommuner, VGR, näringsliv, frivilliga organisationer och andra aktörer samverkar Länsstyrelsen för att miljömålen ska få genomslag i länet och uppnås.

Västra Götalands övergripande klimatmål är att vara en fossiloberoende region senast 2030. Det innebär att territoriella utsläpp av växthusgaser ska minska med 80 procent från 1990-års nivå till år 2030. Dessutom ska utsläppen av växthusgaser från västsvenskarnas konsumtion, oavsett var i världen de sker, minska med 30 procent jämfört med 2010. Arbetet med klimatmålet drivs genom "Klimat 2030 – Västra Götaland ställer om"²³ som är en kraftsamling som leds av VGR och Länsstyrelsen i Västra Götalands län, i samverkan med många andra aktörer. Klimat 2030 utgår från fyra fokusområden; hållbara transporter, förnybara och resurseffektiva produkter och tjänster, klimatsmart och hälsosam mat, sunda och klimatsmarta bostäder och lokaler. VGR:s egna verksamhet har varit undertecknare sedan starten 2017.

¹⁹ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1d861dfb-ae0c-4638-83ab-69b234bde376>

²⁰ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_sv

²¹ Naturvårdsverket, Miljöarbete i samhället, Sveriges miljömål. <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhället/Sveriges-miljomal/Miljokvalitetsmalen/>

²² <https://naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhället/Miljoarbete-i-Sverige/Uppdelat-efter-omrade/Klimat/Sveriges-klimatlag-och-klimatpolitiska-ramverk/>

²³ <https://www.klimat2030.se>

Från globala mål till miljömål VGR

För att nå de globala målen och de nationella miljömålen behövs en omställning av samhället, både regionalt, nationellt och globalt. Det krävs hållbar konsumtion och produktion så att klimatförändringarna kan begränsas samt att ekosystemens funktion bevaras, så att nuvarande och kommande generationer kan nyttja deras tjänster.

VGR har ett stort ansvar och goda förutsättningar att vara en föregångare i omställningen. Genom att koppla samman uppdrag inom hälso- och sjukvården med regional utveckling, kultur och kollektivtrafik och dra nytta av VGR:s storlek och samlade kompetens kan VGR i samverkan med andra aktörer i samhället utveckla lösningar och påvisa att en omställning till ett hållbart välfärdssamhälle är möjlig.

Miljömålen i VGR sätter ambitionen för den egna verksamhetens genomförande av den ekologiska dimensionen i de globala hållbarhetsmålen respektive de nationella miljö kvalitetsmålen.

Utifrån VGR:s uppdrag, rådighet och miljöpåverkan är följande tre mål i den ekologiska dimensionen av Agenda 2030 prioriterade till år 2030:

- Mål 12, Hållbar konsumtion och produktion
- Mål 13, Bekämpa klimatförändringarna
- Mål 15, Ekosystem och biologisk mångfald

Målen i Agenda 2030 hänger samman och påverkar varandra, därför kommer de tre valda hållbarhetsmålen även att bidra till arbetet med de andra målen.

VGR:s största klimatpåverkan kommer från konsumtion av produkter och material. VGR upphandlar produkter och tjänster för drygt 5 miljarder kronor per år. Miljön påverkas genom hela livscykeln av en produkt, från råvaruutvinning, produktion, transport, användning och resthantering. Därför sker påverkan på miljö och människors hälsa både lokalt och globalt, då en stor del av de varor som konsumeras i VGR:s verksamheter produceras i andra länder. Konsumtionen påverkar både klimatet genom växthusgasutsläpp och miljön genom användning av farliga kemikalier och ohållbart nyttjande av naturresurser och ekosystemtjänster. En omställning till en hållbar, resurseffektiv och giftfri konsumtion av produkter och material är nödvändig för att nå de globala målen, för att gå över från linjära produkt- och materialflöden till cirkulära.

För att bidra till att Parisavtalets mål nås, måste VGR:s totala klimatpåverkan halveras till år 2030. Det innebär en fortsatt minskning av direkta utsläpp från energianvändning och transporter, samt att särskilt prioritera de indirekta utsläppen som relaterar till konsumtionen av produkter och material. Indirekta utsläpp står idag för 75 procent av VGR:s totala klimatpåverkan. Till år 2045 ska VGR uppnå netto noll utsläpp av växthusgaser, för att bidra till att Sveriges klimatmål nås.

Idag drivs ett omfattande och framgångsrikt arbete med biologisk mångfald inom några av VGR:s verksamheter, Göteborgs Botaniska trädgård, Naturbruksförvaltningen och Förvaltningen för kulturutveckling. Men för att bidra till målet om hållbart utnyttjande av

ekosystem och främja den biologiska mångfalden behöver VGR tydligare prioritera detta område i flera verksamheter och processer. Till exempel i kravställande på hållbar bioråvara i drivmedel och produkter, livsmedelsinköp och i utformningen av gröna miljöer i fastighetsbeståndet.

För att förtydliga VGR:s ambition inom de tre globala målen är VGR:s miljömål till 2030:

- Våra produkt och materialflöden är resurseffektiva och giftfria
- Våra direkta växthusgasutsläpp har minskat med 85 % och de indirekta växthusgasutsläppen har minskat med 50 %
- Vi nyttjar ekosystemtjänster hållbart och främjar den biologiska mångfalden

Mål till 2045:

- Vi har netto noll-utsläpp av växthusgaser²⁴

Utgångspunkterna för Miljömål 2030 är resultatet av miljöplan 2017-2020, lärdomar från miljöarbetet i 2011-2020 och målsättningarna i Agenda 2030 samt de nationella miljömålen. Miljömål 2030 är prioriterade utifrån VGR:s uppdrag, rådighet och miljöpåverkan och sätter ambitionen för den egna verksamheten i det ekologiska perspektivet av hållbar utveckling.

²⁴ Netto noll utsläpp innebär att Västra Götalandsregionens verksamheter inte genererar några nettoutsläpp av växthusgaser, inkluderat både indirekta och indirekta utsläpp av växthusgaser. Då flera aktiviteter kräver utsläpp av växthusgaser även i ett fossilfritt samhälle som exempelvis matproduktion så kommer dessa år 2045 kompenseras för med aktiviteter som tar upp koldioxid ur atmosfären.

Delmålen är prioriterade utifrån att de har en betydande påverkan för måluppfyllnaden av miljömålen om resurseffektivitet och giftfritt, låg klimatpåverkan samt hållbart nyttjande av ekosystem och en främjad biologisk mångfald för VGR som helhet. Det innebär att delmålen inte omfattar samtliga områden, processer eller verksamheter i VGR som har en miljöpåverkan. Därför kan det utifrån enskilda förvaltningars eller bolags betydande miljöpåverkan vara relevant att sätta egna delmål som kopplar till miljömålen.

För att bidra till måluppfyllanden av Agenda 2030 ska VGR vara en föregångare i miljöarbetet som genom samverkan med andra aktörer i samhället utvecklar lösningar och visar för andra att en omställning till ett hållbart välfärdssamhälle är möjlig.

Miljöarbetet drivs av ett systematiskt förbättringsarbete genom miljöledning och att miljöperspektivet beaktas i samtliga beslut på samma sätt som de sociala och ekonomiska perspektiven.

Genomförande

Samtliga förvaltningar och bolag har ett gemensamt ansvar för genomförandet av Miljömål 2030.

Miljömål 2030 ska ledas och styras genom Västra Götalandsregionens huvud²⁵- och stödprocesser²⁶ för ett sammanhållet och resurseffektivt genomförande. Målen ska förstärka ett hållbart genomförande av strategierna för omställning i hälso- och sjukvården, framtidens vårdinformationsmiljö, arbetsgivarvarumärket, digitaliseringen, den regionala utvecklingsstrategin, kulturstrategin samt det regionala trafikförsörjningsprogrammet.

Västra Götalandsregionens stödprocesser har viktiga roller i genomförandet av målen. I samverkan med huvudprocesserna skapar de regiongemensamma förutsättningar för att kärnverksamheten ska bedrivas med så liten negativ miljöpåverkan som möjligt.

För att möjliggöra ett kraftfullt genomförande av Miljömål 2030 krävs tydliga prioriteringar, ett kontinuerligt förändrings- och förbättringsarbete samt att miljöperspektivet beaktas i regionövergripande beslut och beslut i förvaltningar och bolag.

Förutsättningar

Miljöfrågor är ofta inte isolerade till en verksamhet eller organisation. Många är globala och påverkas av många olika intressenter. För att nå miljömålen är VGR beroende av att andra aktörer, organisationer och branscher i samhället också ställer om och utvecklar hållbara produkter och tjänster. VGR kan som föregångare i miljöarbetet vara en viktig drivkraft i den omställningen, som stor offentlig verksamhet och upphandlare med uppdrag inom regional utveckling.

En viktig förutsättning för att VGR ska nå målen är en tydlig politisk prioritering i regionfullmäktiges budget samt styrelser och nämnders detaljbudgetar. Det krävs ekonomiska förutsättningar för det förändrings- och utvecklingsarbete som är nödvändigt för en omställning och kommer att leda till kostnadsbesparingar på sikt.

För ett effektivt och framgångsrikt genomförande av miljömålen måste kompetens och personella resurser säkerställas i samtliga förvaltningar och bolag. Resursbehovet varierar beroende på verksamhetens storlek, typ av verksamhet och miljöpåverkan. Idag är det stora skillnader mellan olika förvaltningar och bolag i VGR, för att driva och utveckla miljöarbetet i verksamheten.

Planering och prioritering av miljöarbetet i förvaltningar och bolag ska tydligt integreras i de årliga processerna för budgeten och verksamhetsplanering. Miljöperspektivet ska integreras i verksamheters utvecklingsarbete med ständiga förbättringar.

Beaktas i alla beslut

Enligt visionen Det goda livet ska miljöperspektivet beaktas i samtliga beslut. Detta gäller både regionövergripande beslut och beslut i förvaltningar och bolag. Viktigast är de

²⁵ Hälso- och sjukvård, regional utveckling, kollektivtrafik och kultur

²⁶ Service, ekonomi, fastigheter, kommunikation, personal, inköp, IT

strategiska beslut som innebär någon form av förändring av verksamheten som i sin tur kan innebära en ökad eller minskad miljöpåverkan. Genom att i ett tidigt skede identifiera miljöpåverkan av ett beslut minskar risken för att beslut fattas som står i konflikt med miljömålen. Det ger också förutsättningar att vidta relevanta och kostnadseffektiva åtgärder för att begränsa eventuell negativ miljöpåverkan av ett beslut.

Miljöledning – genomförande med ett systematiskt förbättringsarbete

En viktig förutsättning för genomförandet av Miljömål 2030:s ambitioner är att miljöarbetet är strukturerat, integrerat i verksamhetsprocesser och att det finns en tydlig ansvarsfördelning. Genom ett systematiskt arbetssätt säkerställs att miljöarbetet i förvaltningar och bolag prioriteras utifrån de av VGR:s miljömål som är relevanta för verksamheten samt verksamhetens största miljöpåverkan. Arbetet utvecklas även löpande genom ett arbetssätt som främjar ständiga förbättringar.

De standardiserade modeller som finns för systematiska arbetssätt för miljöledning är framför allt:

- ISO 14001, som är en internationell standard
- EMAS, EU:s frivilliga miljölednings- och miljörevisionsordning (inkl ISO 14001)
- Miljödiplomering enligt Svensk miljöbas, för små- och medelstora organisationer

I Sverige finns: 3886 certifieringar enligt ISO 14001²⁷, 13 EMAS-registreringar och 483 diplomerade arbetsställen enligt Svensk Miljöbas²⁸.

Omvärld

I övriga regioner i Sverige har 15 av 21 miljöledningssystem enligt ISO 14001, eller har mål om införande inom ett par år. De fem största efter VGR (sett till antal anställda) har valt certifiering enligt ISO 14001. Regioner med certifiering motiverade detta bland annat med att det säkerställer att miljöarbetet upprätthålls, det bidrar till att strukturera och effektivisera arbetet samt upplevs vara en drivande faktor till de miljöförbättringar som ska uppnås. Ledningssystemet skapar ett engagemang på alla nivåer inom verksamheten, samtidigt som organisationen blir mer attraktiv på arbetsmarknaden.

Statliga myndigheter ska införa och utveckla ett miljöledningssystem och utgå ifrån best practise; ISO 14001:2015 och EMAS²⁹. De med betydande miljöpåverkan bör certifiera sin verksamhet eller registrera den enligt EMAS. Hittills är drygt 40 statliga myndigheter certifierade/registrerade.

Inom privat verksamhet i Västra Götaland ska primärvård som VGR har avtal med, antingen vara certifierade enligt ISO 14001 eller vara miljödiplomerade. I Västra Götaland finns det inom branschen hälso- och sjukvård 68 privata enheter med certifiering enligt

²⁷ <https://www.certifiering.nu/>

²⁸ <https://www.svenskmiljobas.se/>

²⁹ Förordning (2009:907) om miljöledning i statliga myndigheter och vägledning

ISO 14001. Av dessa har även VGR avtal inom sjukvård med Carlanderska sjukhuset samt Capio Lundby närsjukhus i Göteborg. De har båda cirka 150-180 medarbetare och är certifierade enligt ISO 14001 samt ISO 9001 (kvalitet).

Miljöledning i VGR

Enligt VGR:s miljöpolicy, reviderad 2004, ska miljöarbetet bedrivas ”systematiskt och strukturerat”. Fram till 2013 fanns tydligt krav på att ett miljöledningssystem enligt ISO 14001 skulle införas. I nuvarande Miljöplan 2017-2020 står i stället, att “en viktig del för att nå miljömålen och få en effektiv styrning är att målen bryts ned och integreras i förvaltningars och bolags ledningssystem, alternativt i separata miljöledningssystem. Verksamheter och bolag med mindre miljöpåverkan kan istället miljödiplomera verksamheten (mindre administrativa förvaltningar och bolag, vårdcentraler och tandvårdsmottagningar).”

Graden av det strukturerade miljöarbetet i VGR:s förvaltningar och bolag varierar idag stort, så även de personella resurserna för arbetet³⁰. I den temperaturmätning som genomfördes av miljöarbetet 2019 framkom även att otydlighet i VGR:s styrdokument om systematiskt arbetssätt för miljöledning och begränsad uppföljning var bidragande orsaker.

Inom VGR har arbetet i miljöledningssystem redan tidigare inriktats mot ISO 14001, vilket gör att flera verksamheter har arbetssätt att utgå ifrån. Rekommendationen är att detta bör tas tillvara, utvecklas och spridas till övriga verksamheter, så att arbetet uppfyller standarden³¹.

En av fördelarna med att arbeta enligt standarden är kompatibilitet med andra ISO-standarder, till exempel för kvalitet och arbetsmiljö. Att utveckla det systematiska arbetet inom miljö bör därför även stödja systematiskt arbete inom andra områden och med fördel integreras där det är möjligt. Certifiering av det systematiska miljöledningsarbetet enligt ISO 14001 säkerställer resurstilldelning och kvaliteten på arbetet i de olika verksamheterna samt leder till kontinuitet av arbetet över tid. Detta stärker trovärdigheten och möjligheten att nå miljömålen.

Mål för miljöledning 2025

- Alla förvaltningar och bolag arbetar systematiskt med miljöledning enligt ISO 14001.
- Förvaltningar och bolag med större miljöpåverkan eller -komplexitet har genomfört certifiering enligt ISO 14001.
- Mindre förvaltningar och bolag samt alla enheter i vissa förvaltningar har minst genomfört miljödiplomering.

³⁰ Rapport från temperaturmätning av miljöledning i regionens interna verksamheter, MN 2019-00173

³¹ Omvärldsanalys miljöledningssystem. Rapport-092709. Sigma Civil.

Tabell förslag verksamheter och indelning

Kategori	Verksamhet	Kriterier	Verifiering
Certifiering enligt ISO 14001:2015	NU-sjukvården Sahlgrenska Universitetssjukhuset Skaraborgs sjukhus Sjukhusen i Väster Södra Älvsborgs sjukhus Närhälsan Regionhälsan Habilitering och hälsa Folk tandvården Regionservice Västfastigheter Naturbruksförvaltningen Västrafik AB Privat sjukvård på uppdrag av VGR Privat primärvård/tandvård på uppdrag av VGR	ISO 14001:2015	Tredjepartsrevision
”Arbete enligt” ISO 14001:2015	Koncernkontoret GöteborgsOperan	ISO 14001:2015	Intern och extern revision.
Miljödiplomering som alternativ	Enheter inom: Närhälsan Regionhälsan Habilitering och hälsa Folk tandvården Förvaltningen för kulturutveckling Folkhögskoleförvaltningen Privat primärvård/tandvård på uppdrag av VGR Verksamheter: Film i Väst AB Göteborgs Symfoniker AB Regionteater Väst Turistrådet Västsverige Hälsan & Stressmedicin Göteborgs botaniska trädgård	Max 250 medarbetare Svensk miljöbas eller VGR kriteriedokument	Tredjepartsrevision.

Uppföljning

Uppföljning och analys av Miljömål 2030 är en viktig del i genomförandet för att kontinuerligt möjliggöra rätt prioriteringar för att nå målen. Uppföljningen av miljöarbetet ska integreras i förvaltningars och bolags ordinarie verksamhetsuppföljning samt på regionövergripande nivå.

Resultatet av miljöarbetet och miljöledningsarbetet redovisas årligen till förvaltnings- respektive bolagsledning enligt ISO-standardens krav på ledningens genomgång, samt i

styrelse eller nämnds årsredovisning. VGR:s resultat av Miljömål 2030 redovisas årligen i samband med koncernens årsredovisning.

Det är viktigt att utvecklingen och genomförandet av miljöarbetet sker transparent i hela VGR:s organisation för att möjliggöra underlag för dialog och återkoppling om prioriteringar.

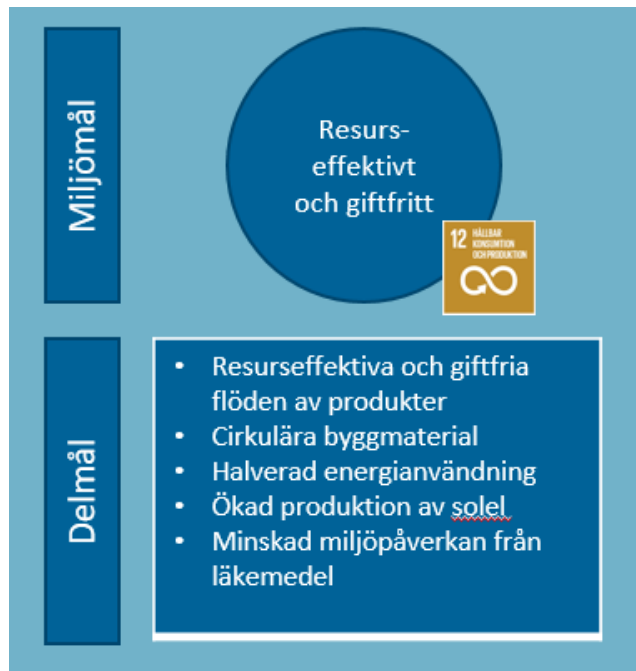
Miljömål 2030

Resurseffektivt och giftfritt

Miljömål 2030: Våra produkt- och materialflöden är resurseffektiva och giftfria

För att bidra till Agenda 2030 målet om hållbar konsumtion och produktion krävs att VGR har resurseffektiva och giftfria flöden av material. Det gäller inte bara inom den egen verksamheten utan också genom hela flödescykeln. Miljöarbetet kring materialflöden innebär att på effektivast möjliga sätt driva på samhällsutvecklingen mot mer förnybar, giftfri och resurseffektiv materialanvändning, samtidigt som den biologiska mångfalden värnas. Sammanfattningsvis är uppgiften att verka för att minska omsättningshastigheten av nuvarande flöden och att dessa görs fossilfria, giftfria och avfallsfria.

Miljömålet kommer att följas upp med hjälp av delmålets indikatorer samt redovisning av åtgärder kopplade direkt till målet. Därför redovisas inget övergripande nuläge utan detta görs under respektive delmål nedan.

Resurseffektiva och giftfria flöden av produkter

- 2030 är flödet av produkter giftfritt och resurseffektivt. Förbrukningen av naturresurser har minskat med 20 %, andelen återvunnet material har ökat med 20 % och andelen biobaserat material har ökat med 20 %. Dessutom materialåtervinns 20% av den plast som lämna VGR.
- 2030 uppfyller användningen av kemiska produkter höga säkerhetskrav. Särskilt farliga ämnen substitueras kontinuerligt inom alla verksamheter

Exploateringen av naturresurser har ökat exponentiellt de senaste hundra åren, driven av ökad konsumtion, industrialisering och alltmer globala produktionskedjor.

Miljökonsekvenser uppstår i alla faser av produkters livscyklar från råvaruutvinning till avfallshantering. Dagens materialflöden är också intimt sammankopplade med spridningen av farliga kemikalier, där mängden och antalet kemikalier ökar i takt med den ökande omsättningen av varor. Idag finns uppemot 60 000 kemiska ämnen på världsmarknaden. Av de ämnen som registrerats inom EU är över 60 procent klassificerade som farliga för hälsan eller miljön.

Textil, plast och metall hör till de mest omfattande globala materialflödena, räknat både i volym och miljökonsekvenser. De tre flödena växer också i oförminskad takt och därför har regionen valt att prioritera dessa. Trots stora ansträngningar att göra materialflödena mer cirkulära och resurseffektiva är fortfarande bara en begränsad del av flödena att betrakta som hållbara:

Miljöpåverkan från **textil** är stor i alla delar av värdekedjan: vid produktionen av fibrer, vid tillverkning och behandling av material och produkt, vid transport och försäljning, liksom i användningsledet vid tvätt och skötsel. Miljöpåverkan är i hög utsträckning kopplad till val av fibrer, samt till vilka metoder som används vid produktion, användning och avfallshantering. Störst miljöpåverkan har produktionsledet - runt 80 procent av våra textila produkters miljöpåverkan sker där. Det är därför av största vikt att förlänga textila produkters livslängd i Västra Götalandsregionens verksamheter.

Plastflödet är fortfarande till helt övervägande del linjärt. Varje år blir plast till ett ursprungsvärde av tio miljarder kronor till avfall enbart i Sverige. Bara en liten fraktion av detta, runt tio procent, materialåtervinns. Resten går till förbränning eller deponeras. Dessutom är råvaran till plasten fortfarande till 99 procent fossilbaserad.

Gruvbrytning och förädling av **metaller** är ofta förknippade med stor miljöpåverkan; buller och damm, ingrepp i landskapsbilden, samt utsläpp av föroreningar till luft och omgivande vattendrag, sjöar och grundvatten. Gruvbranschen är också en stor konsument av energi. Gruvors viktigaste miljöaspekt är dock kopplad till hanteringen av gruvavfall som kan skapa långsiktiga problem. Vad gäller sociala aspekter och hållbarhetsperspektiv i vidare bemärkelse finns det även här fler problemområden kopplade till metaller och gruvbrytning. Många metaller utvinns idag i andra delar av världen där det finns stora sociala risker, främst avseende arbetsvillkor och barnarbete.

Materialen kan i sig innehålla farliga kemikalietillsatser som försvårar återvinning och riskerar läcka ut till omgivningen. Utöver detta används en mängd olika **kemiska produkter** (det vill säga blandningar av kemiska ämnen, ofta i flytande form). Det kan

röra sig om underhålls- och driftkemikalier, som rengöringsmedel, desinfektion, bekämpningsmedel, färg och lim, med mera. Hälso- och miljöklassade ämnen, exempelvis cancerframkallande, mutagena, reproduktionsstörande och allergiframkallande ämnen är vanligt förekommande som ingredienser. Sådana kemiska produkter måste användas med stor försiktighet så de inte orsakar hälso- och miljöproblem.

Nuläge

Genom VGR:s verksamheter strömmar stora materialflöden av plast, textil, metall, livsmedel, glas, papper och olika energibärare. VGR köper produkter och verksamhetsanknutna tjänster för drygt 5 miljarder kronor per år. Den totala mängden avfall per år enbart från sjukhusen uppgår till cirka 10 000 ton. Nästan 60 procent av detta avfall går idag till förbränning.

Cirka 2,8 miljoner textila artiklar så som arbetskläder och bäddtextilier är i omlopp och rengörs i eget tvätteri, motsvarande omkring 850 ton textil. Varje år kompletteras textilstocken med nya artiklar med ett värde på mellan 20–23 miljoner kronor. Textilier som har uppnått sin livslängd, utslitna och trasiga artiklar, kasseras motsvarande ett ursprungligt värde på 15 miljoner kronor. Utrangerade plagg förmedlas till återanvändning eller materialåtervinning. VGR har också ett omfattande svinn av textila artiklar. Varje år försvinner textilier motsvarande ett värde på totalt 12 miljoner kronor. En annan produktgrupp innehållande mycket textil är möbler och inredning. VGR köper möbler och inredning för drygt 92 miljoner kronor per år.

VGR:s användning av plast liknar samhällets flöden i övrigt. Förpackningar dominerar och står för omkring 40 procent av volymen. Andra viktiga plastflöden är medicinska förbrukningsvaror och elektronik. Vid avfallshantering förekommer plast bland annat i riskavfallsbehållare och sopsäckar, inom måltidsservice i bland annat plasttråg för portionsförpackad mat, sträckfilm och handskar. Omkring 240 ton plast sorterades ut inom vården 2019 för vidare återvinning.

Metaller förekommer i exempelvis möbler och inredning, sjukvårdsspecifika instrument och elektronisk utrustning. Närmare 60 000 datorer är för närvarande i bruk inom VGR. Omsättningen är hög - omkring 20 000 nya datorer köps in per år. De datorer som byts ut köps tillbaka av leverantören som säljer dessa vidare på en andrahandsmarknad där de antingen används vidare som datorer eller kasseras och vissa delar återvinns.

Delmål	Nuläge 2019	Förslag på indikatorer	Målvärde 2025	Målvärde 2030
2030 är flödet av produkter giftfritt och resurseffektivt. Förbrukningen av naturresurser har minskat med 20 %, andelen återvunnet material har ökat med 20 % och andelen biobaserat material har ökat med 20 %. Dessutom återvinns 20 % av den plast som lämnar VGR till nya produkter.	1500 ton plast i prioriterade produktflöden 74 ton textil i prioriterade produktflöden	<ul style="list-style-type: none"> Inköpt mängd/år, varav återvunnet material, varav biobaserad, Andel plastförpackningar som samlas in från VGR:s verksamheter för materialåtervinning till nya produkter 	50% av alla plastförpackningar som VGR använder materialåtervinns	20/20/20 uppnått för alla materialslag
2030 uppfyller användningen av kemiska produkter höga krav på en säker arbetsmiljö. En stor andel farliga ämnen och produkter har fasats ut genom ett aktivt och metodiskt substitutionsarbete		<ul style="list-style-type: none"> Andel verksamheter som har fullständig och kontinuerligt uppdaterad kemikalieförteckning Andel verksamheter som utför riskbedömning av farliga kemikalier enligt arbetsmiljö. Och miljölagstiftning Antal av produkter på VGR:s fokuslista som substituerats till säkrare alternativ. 		100 %

Förutsättningar och åtgärder för att nå målen

Ekonomiska incitament och lagstiftning saknas fortfarande alltför ofta för att styra över utvecklingen till cirkularitet. Även om mängden material som recirkuleras ökar, så motverkas effekten fortfarande i de flesta fall av en allmänt ökande materialförbrukning. VGR:s flöden behöver kontinuerligt göras mer cirkulära och giftfria. Som föregångare kan VGR också spela stor roll i att påverka andra aktörer i samhället, regionalt, nationellt och internationellt.

För att åstadkomma ett resurseffektivt materialflöde har VGR som mål att till år 2030 uppnå 20 % reducerat inflöde av material (framför allt genom längre livslängd och återvinning av det material som lämnar VGR), minst 20 % ökning av återvunnet material i

inköpt materialflöde. Andelen biobaserat material (som ersatt fossilråvara) ska öka med minst 20 %.

Användningen av material med särskilt farliga kemikalietillsatser behöver fasas ut där det är möjligt. För kemiska produkter med farliga ingredienser gäller att all användning ska vara noga kontrollerad, riskbedömd och dokumenterad, dels för att säkerställa en säker arbetsmiljö och dels för att eliminera negativa effekter i den yttre miljön. För att minska riskerna behöver åtgärder kontinuerligt vidtas för att substituera farliga ämnen där det finns säkrare alternativ. För att lyckas med detta fokuseras arbetet på ett antal prioriterade ämnen/produkter inom VGRs verksamheter. En sådan prioritetsordning tas inledningsvis fram. Som stöd i detta arbete finns bland annat Nationella Substitutionsgruppen (NSG) och Substitutionscentrum (SubC).

Åtgärder kring avfall ska prioriteras i följande ordning: 1) förebyggande, 2) förberedelse för återanvändning, 3) materialåtervinning, 4) annan återvinning, till exempel energiåtervinning, 5) deponering. Det ultimata målet är att alla restfraktioner som uppstår i någon form återcirkuleras och att obrukbart avfall över huvud taget inte uppstår. Att förlänga användningsfasen för produkter är en viktig väg att reducera nyproduktion av produkter och därmed miljöbelastning.

Förslag på åtgärd	Beskrivning	Verksamhet
Utveckla det strategiska arbetet med textil i VGR	Fortsätta driva och utveckla textilområdet inom ramen för dagens strategiteam.	Regionservice Koncernkontoret
Ställa krav på ökad livslängd och ökad andel återvunnen och biobaserad råvara vid upphandling av textil		Regionservice Koncernkontoret
Optimera hanteringen och minska svinnet av arbetskläder till nära noll	Genom att utveckla och optimera textihanteringen kan regionen minska svinnet av textilprodukter som både minskar kostnader och miljöpåverkan. Inget svinn av arbetskläder 2025	Regionservice Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård
Optimera hantering och minska svinnet av övrigt textilsortiment	Idag kostar svinnet av icke chipmärkta kläder (patientkläder, bäddtextil, badtextil, filter med mera) 4,5 miljoner kronor.	Regionservice Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård
Arbeta för att uttjänt textil går in i fungerande materialåtervinning med bibehållet högt materialvärde	Nuvarande metoder för materialåtervinning innebär en tydlig försämring av materialvärdet. Till exempel blir arbetskläder till putstrasor som i nästa steg förbränns. Materialåtervinning bör utvecklas så att värdet bevaras, exempelvis genom att arbetskläder kan återvinnas till nya textilprodukter fler gånger om.	Regionservice Koncernkontoret
Öka sortimentoptimeringen av textilprodukter	Idag är det möjligt för förvaltningarna att välja ganska mycket fritt vilket leder till många olika typer av arbetskläder, färger etc. Genom att optimera och begränsa sortimentet kan kassationen minska samtidigt som regionen kan minska sina kostnader genom större beställningar.	Regionservice Koncernkontoret

Arbeta för att den totala textilstocken uppfyller miljökraven i miljömärkningar som ställer krav på produktens hela livscykel	För att skapa cirkulära system krävs att produkterna också är giftfria. Det kan till exempel säkerställas med miljömärkningar.	Regionservice Koncernkontoret
Minska användning av engångstextil	Verksamheterna inventerar användning av engångstextil och substituerar dem med flergångstextil där det är möjligt.	Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård Koncernkontoret
Införa en cirkulär modell för hantering av möbler och inredning inom VGR	Regionen har under många år arbetat för en cirkulär hantering av möbler inom regionen genom verktyg som Tage (intern bytessite för begagnade möbler) och Gröna listan (hjälp med bästa miljöval vid nyinköp av möbler) Men för att nå målet blir det viktigt att arbeta för en cirkulär hantering av regionens alla möbler.	Regionservice Koncernkontoret Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård
Fortsätta driva och utveckla regionens verktyg för interna byteshandel med begagnade möbler och utrustning (Tage)		Regionservice Koncernkontoret Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård
Ersätta engångsprodukter av plast med flergångsprodukter där det är möjligt, samt fasa ut onödig användning	Verksamheterna inventerar användning av engångsprodukter och fasar ut onödig användning. Exempelvis användning av handskar i vården, rätt användning ger bäst resultat, för patienterna, för medarbetarna, för ekonomin och miljön.	Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård Koncernkontoret
Öka återvinningen av de plastvaror som förbrukats och lämnas till avfallshantering	Sortera ur rena och homogena plastflöden inom verksamheter och skapa cirkulära avtalsmodeller med återvinningsföretag.	Västfastigheter Regionservice Koncerninköp
Ta fram en miljövägledning för inköp av plast	Vägledningen ska ge stöd vid inköp och avrop för val av lämplig plast.	Koncernkontoret
Arbeta för att 90% av VGR:s datorer uppfyller miljökraven i miljömärkningar som ställer krav på hela livscykeln	Genom att sätta upp mål om till exempel miljömärkta IT-produkter kommer man inte bara åt kemikaliefrågan utan också flera andra hållbarhetsaspekter som mänskliga rättigheter, energiförbrukning och materialval i hela produktens livscykel.	Koncernkontoret
Säkerställa rutiner för hantering och dokumentation av kemiska produkter som är klassificerade som farliga		Samtliga förvaltningar och bolag

Identifiera särskilt miljö- och hälsofarliga kemikalier för att prioritera till substitution		Samtliga förvaltningar och bolag
--	--	----------------------------------

Cirkulära byggmaterial

- 2030 ingår prioriterade byggprodukter i ett cirkulärt system

Bygg och anläggningssektorn använder stora mängder material som innebär en stor miljöpåverkan och förbrukning av stora mängder naturresurser. Det visas tydligast genom att sektorn står för en tredjedel av allt avfall som genereras i Sverige (exkluderat gruvavfall) och närmare en fjärdedel av det farliga avfallet.

Bygg- och anläggningssektorn har tagit fram en färdplan för fossilfri konkurrenskraft. Den tydliggör mål och åtgärder som branschen behöver genomföra i syfte att nå en omställning till ett fossilfritt Sverige. I färdplanen ses stora potentialer i att minimera byggavfallet och öka mängden cirkulära flöden, genom exempelvis ökad återanvändning och återvinning av material samt effektivare resursanvändning.

Inom VGR investeras årligen mellan 2 och 4 miljarder kronor i ombyggnads- och nybyggnadsprojekt. I en del av VGR:s fastigheter finns verksamheter som ofta förändras vilket kan göra att ombyggnationer görs oftare än i andra lokalfastigheter. Detta kan innebära att materialåtgången även för ombyggnationer är omfattande.

Det föreslagna delmålet “2030 ingår prioriterade byggprodukter i ett cirkulärt system”, kräver en förtydligande definition av vilka byggprodukter som är prioriterade samt vilka projekt som ska följas upp. Vidare krävs att indikatorer för att följa upp målet definieras tillsammans med en konsekvensutredning kring ambitionsnivå, omfattning, risker, kostnader, åtgärdsförslag mm. Ett sätt att definiera vilka byggprodukter som ska prioriteras är att se vilka produkter det finns en återbruksmarknad för idag och därmed vilka det finns en potential för att återbruka.

Nuläge

Byggavfall följs upp efter avslutat projekt men statistiken varierar kraftigt under åren beroende på antalet projekt som rapporteras varje år. De år det varit flera projekt som följts har VGR uppnått EU:s avfallsdirektiv om en återvinningsgrad högre än 70 procent. Mellan 2017 och 2019 har återvinningsgraden varierat mellan 72 till 83 procent.

Omfattningen av byggprodukter som ingår i ett cirkulärt system är i övrigt försumbara. Pilotstudier och pilotprojekt pågår dock inom flera områden. VGR delfinansierar och deltar i Återbruk Väst, ett utvecklingsprojekt inom återbruk av byggvaror. Projektet syftar bland annat till att utveckla nya arbetssätt och samverkansformer som stödjer ett ökat återbruk och cirkulärt byggande. Kopplat till detta har Västfastigheter, som ett pilotprojekt, omhändertagit bland annat tegel från en rivning på Högsbos sjukhusområde. Teglet kommer sedan att ingå som återbrukat material i det nya sjukhuset som byggs på samma fastighet.

Återbruk inom byggsektorn är i dagsläget på ett utvecklingsstadium och det är därför svårt att sätta fixa målnivåer. I den revidering som kommer ske 2025 finns en möjlighet, att utifrån utfallet, skapa en målnivå som blir relevant och drivande.

Delmål	Nuläge 2019	Förslag på indikatorer	Målvärde 2025	Målvärde 2030
2030 ingår prioriterade byggprodukter i ett cirkulärt system	Endast projekt i pilotstadie		Andel av prioriterade byggprodukter som är återbrukade eller består av återvunnet material har ökat	Ökat jämfört med 2025
	Endast projekt i pilotstadie		Andel av prioriterade byggprodukter som är återbrukade eller består av återvunnet material har ökat	Ökat jämfört med 2025
	Endast projekt i pilotstadie		CO2ekv sparat på återvunnet, återbrukat och omhändertaget byggmaterial har ökat	Ökat jämfört med 2025
	89 %		94 % bedöms vara godkända ur kemikaliesynpunkt ³²	98 % bedöms vara godkända ur kemikaliesynpunkt
	29 kg/m ² ³³		Byggavfall kg/m ² har minskat	Byggavfall kg/m ² har minskat jämfört med 2025

Förutsättningar och åtgärder för att nå målen

Det finns flera utmaningar för att få till ett mer cirkulärt användande av byggvaror vid rivning, ombyggnad och vid nybyggnationer. Idag saknas storskaliga processer för att återbruka byggmaterial vilket gör det svårt att få lönsamhet. Affärsmodeller för

³² Med godkända byggvaror menas att de uppfyller kriteriet accepterade eller rekommenderade enligt Byggvarubedömningen

³³ Gäller 2017

lagerhållning, förmedling av återbrukade byggvaror och anpassning av våra bygg- och rivningsprocesser behövs för att få återbruk av byggvaror att fungera i praktiken. Frågor kring garanti på återbrukade byggvaror både ur ett giftfritt perspektiv men också ur ett hållbarhetsperspektiv behöver lösas. En förutsättning för att få ett fungerande återbruk av byggvaror är att information om vad som finns tillgängligt digitaliseras så att det kan matcha behovet. En annan utmaning är även att redan nu börja att designa för demontering i konstruktion och att välja långsiktigt hållbara materialval som tål att återbrukas, en del av detta är att säkerställa att de nya material som byggs in är giftfria.

För VGR innebär detta att en stor utmaning ligger i finansieringsmodellen för projekt. I den saknas möjlighet att både utreda och testa nya lösningar för återbruk. Ska VGR vara föregångare behöver innovationsmedel satsas både på utredningar men även i investeringar för att driva utvecklingen både internt och i branschen. Som beställare och hyresgäster av byggnader har utförarverksamheterna en viktig roll i att efterfråga hållbart byggande.

Förslag på åtgärd	Beskrivning	Verksamhet
Ställa krav på användande av återvunnet och återbrukat material i ny- och ombyggnadsprojekt	Ta fram måltal för återvunnet och återbrukat samt integrera i riktlinje	Västfastigheter
Ställa krav på rivningsinventering och omhändertagande av byggmaterial för återbruk vid rivning	Rivningsinventering och planering av omhändertagande för återbruk behöver göras innan rivning påbörjas.	Västfastigheter
Ställa krav på byggavfall med fokus på de fraktioner där det uppstår mest spill	Ta fram måltal för att minska byggavfallet och implementera i kravställning i projekt	Västfastigheter
Se över rutiner och arbetssätt för att öka användningen av Byggvarubedömningen i projekt	Att byggmaterial är giftfria är en förutsättning för att de ska kunna ingå i ett cirkulärt system	Västfastigheter
Ställa krav på cirkulär arkitektur	Till exempel genom demonterbara byggdelar, material som återbrukats, material som håller för att återbruka men även genom utformning av byggnad	Västfastigheter
Digitalisera byggnadernas materialstatus	Både äldre miljöstörande ämnen och nyare avvikelser mot Byggvarubedömningen	Västfastigheter

Digitalisera information om byggmaterial som kan återbrukas internt	För att kunna matcha kommande rivningar mot kommande ombyggnads- eller nybyggnadsprojekt	Västfastigheter
Minska antalet och användandet av miljö och hälsostörande drift och underhållskemikalier	För att arbeta mot en giftfri och kemikaliesmart drift behöver antalet produkter hållas nere samtidigt som substitution kan vägleda oss framåt för smarta val i miljö och hälsoperspektiv. Utan att kompromissa med kvalitén.	Västfastigheter

Halverad energianvändning och ökad produktion av solet

- 2030 är energianvändningen halverad i egna lokaler
- 2030 har VGR en installerad kapacitet att producera 10 GWh solet per år i egen regi

Energianvändning är en av de största globala miljöfrågorna, där den största delen fortfarande består av fossil energi. I Sverige ser energimixen annorlunda ut, med en hög andel förnybart samt kärnkraft, samtidigt som vi befinner oss i en internationell marknad där energi köp och säljs. För att minska utsläppen både i Sverige och internationellt är det viktigt att vi i första hand minskar behovet av energi genom effektivisering och att den energi som sedan köps in är fossilfri. I Sverige ska energianvändningen vara 50 procent effektivare 2030 jämfört med 2005 och elproduktionen ska vara 100 procent förnybar år 2040. Solceller är en av flera förnybara energitekniker som innefattas i den nationella målsättningen om förnybar elproduktion.

VGR har ett eget fastighetsbestånd som främst består av sjukhuslokaler och kollektivtrafiklokaler men också en mindre andel skolor och andra lokaler. Dessa förvaltas av Västfastigheter förutom tvätteriet i Alingsås som ägs av Regionservice och den sammanlagda fastighetsytan uppgår till 1,7 miljoner kvadratmeter med tillhörande mark. I VGR:s fastigheter, exklusive tvätteriet och infrastrukturfastigheterna, används runt 283 000 MWh under ett år, vilket år 2019 motsvarade en kostnad på cirka 230 miljoner kr. Nuvarande och framtida fastighetsbestånd har flertal tak och andra ytor som lämpar sig för soletsinstallationer.

Målet om halverad energianvändning omfattar köpt energi för alla egna fastigheter ägda av VGR, ej externt ägda fastigheter. Målet om solet producerad i VGR:s egen regi gäller solet installerad på egna ägda fastigheter.

Nuläge

VGR har sedan 2011 haft ett mål om halverad energianvändning i egna lokaler till 2030 jämfört med 1995.

Uppföljningen på halveringsmålet innefattar i nuläget endast de lokaler som ingick i Västfastigheters bestånd före sammanslagningen med Västtrafiks lokaler. Utfallet på energianvändningen 2019 var 177 kWh/m² BRA (uppvärmd bruksarea) vilket är en minskning med 35 procent jämfört med 1995, då energianvändningen låg på 273 kWh/m². Det energieffektiviseringsarbete som hittills genomförts på Västfastigheter har bland annat möjliggjorts av den för ändamålet årligt avsatta energiramen med investeringsmedel på 150 miljoner per år. Utförarverksamheterna hälso- och sjukvård har de senaste åren bedrivit energispararbete genom att stänga av utrustning som inte används.

Tvätteriet i Alingsås har genomfört både energieffektiviseringsåtgärder och åtgärder för att minska den fossila energianvändningen. Att mäta energianvändningen per kvadratmeter fastighetsyta är dock mindre intressant då energianvändningen till största del beror på mängden tvätt som hanteras. De fastigheter som tidigare ägdes av Västtrafik har jobbat med energieffektivisering genom att certifiera sina fastigheter genom Green Building. Det

finns dock flera krav som trygghet och säkerhet och målsättningar på ökat resande på infrastrukturfastigheter som är kontraproduktivt för energieffektiviseringen.

Under 2014 beslutades en solenergiplan med målsättningen att nå en installerad kapacitet på 3 GWh solcellsel på egna fastigheter till 2030. Den installerade kapaciteten 2019 var 1,66 GWh. Under 2020 pågår redan projekt för att installera anläggningar för ytterligare 1,63 GWh. Detta innebär att målet som sattes till 2030 med största sannolikhet redan kommer uppnås under 2020. En solenergiutredning med potentialstudie för Västfastigheters lokaler innan sammanslagningen med Västtrafiks år 2018 pekar på en total produktionspotential av 6-7 GWh, inklusive det som redan installerats. En liknande studie för kollektivtrafiklokaler har gjorts där potentialen bedömts till drygt 3 GWh. Den sammanlagda potentialen uppgår då till närmare 10 GWh och därför höjs ambitionsnivån till 2030 i enlighet med det.

Delmål	Nuläge 2019	Förslag på indikatorer	Målvärde 2025	Målvärde 2030
2030 är energianvändning en halverad i egna lokaler	35 % minskning	kWh/m2 bruksarea	45 % minskning	50 % minskning
2030 har VGR en installerad kapacitet att producera 10 GWh solel per år i egen regi	1,66 GWh	GWh installerad kapacitet	5 GWh	10 GWh

Förutsättningar och åtgärder för att nå målen

Energianvändningen 2019 låg på 177 kWh/m² bruksarea (BRA) och målvärde 2025 motsvarar 150 kWh/m² BRA. Båda dessa gäller endast för de fastigheter som ingick i västfastigheters bestånd innan sammanslagning med Västtrafik ABs tidigare lokaler. En utredning krävs för att identifiera nuvarande energiprestanda, energieffektiviseringspotential och nuläge för kollektivtrafiklokaler. Målet till 2030 motsvarar 137 kWh/m² BRA och kommer att följas upp dels för alla VGR:s lokaler tillsammans, dels för de fastigheter som ingick i Västfastigheters bestånd innan sammanslagning med Västtrafik ABs tidigare lokaler. Tvätteriets energianvändning ingår i halveringsmålet men kommer att följas upp per kg tvätt då energin i första hand går till processen.

Förutsättningar för att kunna fortsätta energiarbetet är bland annat att energiramen ligger kvar och att energikravställningar i projekt fortsatt är styrande. Det arbetssätt och nuvarande strategi som byggts upp med energifärdplaner för fastigheterna behöver kunna fortgå. En annan förutsättning för att nå energieffektiviseringsmålet är att utrymme ges i tidiga skeden av projekten till utredningar av energismarta lösningar.

För de lokaler som inte ingår i ramen krävs ytterligare energieffektiviseringsmedel för att kunna nå målen. Ytterligare förutsättning för att nå halveringsmålet är att utförarverksamheterna fortsatt arbetar med att minska användningen av energi till utrustning och belysning, samt att utrustning som köps in är energismart.

En förutsättning för att kunna utöka målet om installerad mängd solceller är att flera utmaningar såväl tekniska som affärsmässiga löses. Vid produktion av solel vid lokaler där VGR har en låg energiförbrukning krävs affärsmodeller som möjliggör att solel kan säljas ut på nätet. Löses inte dessa skattejuridiska frågor finns möjlighet att vid 2025 ta upp frågan om korrigerad målnivå.

Förslag på åtgärd	Beskrivning	Verksamhet
Skapa möjligheter att återvinna energiöverskott inom fastigheterna	Återvinna värmeöverskott genom att antingen förflytta den till annan byggnad där det finns värmeunderskott eller säsongslagra	Västfastigheter
Främja innovativa bygg- och anläggningslösningar genom exempelvis en testbädd eller innovationskommitté med tillhörande budget.		Västfastigheter
Ta fram en driftstrategi för energieffektivitet	Gemensam regional driftstrategi utifrån termiska komfortkrav och energieffektivitet	Västfastigheter Utförarverksamheter Hälsa- och sjukvård
Köpta solceller som är klimatsmart och resurseffektivt producerade utan miljö och hälsofarliga kemikalier och möjliggör återbruk och/eller återvinning.	Kravställning i upphandling, samverkan med andra organisationer.	Västfastigheter
Onyttig användning av verksamhetsenergi elimineras genom handhavande av utrustning och beteende.		Samtliga förvaltningar och bolag
Energikrav ställs i upphandling av teknisk utrustning till vården som möjliggör att användning av onyttig verksamhetsenergi elimineras.	Energikompetens avsätts för prioriterade upphandlingar av utrustning till vården.	Koncernkontoret Utförarverksamheter Hälsa- och sjukvård Västfastigheter
IT-utrustning som köps in är energisnål och förutsättningar skapas så att användningen av verksamhetsenergi till IT-utrustning är så låg som möjligt.		Koncernkontoret

Klimatpåverkan från IT-produkters hela livscykel minskar genom arbetsätt och rutiner.		Koncernkontoret Samtliga förvaltningar och bolag
Främja fossilfri fjärrvärme genom dialog och inköp av fjärrvärme med låga klimatutsläpp, t.ex. bra miljöval.		Västfastigheter
Stimulera omställning till mer förnybar elproduktion genom direktavtal.	Utreda möjligheter och om relevant skriva avtal.	Koncernkontoret Västfastigheter
100 % fossilfri reservkraft		Västfastigheter
Främja fossilfria, energismarta lösningar och energieffektivitet för externa fastigheter.		Utförarverksamheter Hälsö- och sjukvård Västfastigheter
Ta fram en strategi för resurseffektivt användande av dricksvatten	Exempelvis genom att använda filtrerat regnvatten till toaletter	Västfastigheter

Minskad miljöpåverkan från läkemedel

- 2030 har uppmätta halter av miljöbelastande läkemedel tydligt minskat i Västra Götalands sjöar och vattendrag
- 2030 har läkemedelstillverkningens direkta påverkan på miljön - lokalt och globalt – minskat betydligt
- 2030 har klimatpåverkan från lustgas och anestesigaser minskat med 85%

Säkra och effektiva läkemedel är en förutsättning för modern hälso- och sjukvård - de är oundgängliga för att förebygga, lindra och bota sjukdomar. Som alla biologiskt aktiva substanser kan läkemedel dock även leda till skadliga ekologiska effekter när de släpps ut eller utsöndrats och hamnar i sjöar och vattendrag.

Läkemedelsrester kan nå naturen både vid tillverkning och användning. Produktionskedjan för läkemedel omfattar en rad olika steg där produktionsanläggningar i flera olika världsdelar kan vara inblandade. Mycket höga koncentrationer av läkemedel har identifierats i avloppsvatten från läkemedelsproduktion på flera platser, främst i Asien, men det förekommer också betydande utsläpp vid vissa anläggningar i västvärlden.

Läkemedelssubstanser som inte bryts ner i kroppen eller i våra reningsverk hamnar förr eller senare i våra vattendrag. Den allmänna kunskapen om hur läkemedel påverkar miljön är idag begränsad och det är av stor vikt att öka medvetenheten för att kunna minska miljöbelastningen. Överanvändning av antibiotika kan på sikt leda till att vanliga infektioner inte längre är möjliga att behandla. Resistent bakterier är enligt Världshälsoorganisationen (WHO) ett av de största hoten mot den globala folkhälsan och möjligheterna att nå hållbarhetsmålen i Agenda 2030.

Lustgas samt anestesigaser som exempelvis sevofluran, isofluran och desfluran är potenta växthusgaser med flera hundra, och i vissa fall tusen, gånger större klimatpåverkan än koldioxid räknat per kilo. Lustgas används i VGR främst vid förlossning, men även vid tandvård och barnsjukvård och operationer. En långvarig exponering av lustgas kan också medföra ohälsa för medarbetare inom vården. Anestesigaser används för narkos.

Nuläge

Varje år används cirka 980 miljoner definierade dygnsdoser av läkemedelssubstanser i Västra Götaland. Läkemedelskostnaderna för VGR var 2019 drygt 5,8 miljarder kronor. Som den dominerande regionala aktören på hälso- och sjukvårdsområdet har VGR stor betydelse för läkemedelsanvändningen inom territoriet, dels med förskrivning av läkemedel till patienter och dels med rekommendationer till förskrivare om val av läkemedel.

För att minska ordinationen av miljöbelastande preparat har ett samarbete inletts med Region Stockholm. Syftet är att väga in miljöaspekter i arbetet med läkemedelsrekommendationer, den så kallade REKlistan. Listan tas fram av VGR:s Läkemedelskommitté och syftar till att ge enskilda förskrivare utan specialkunskap inom ett specifikt område handfasta råd vid val av läkemedel. I samband med utarbetandet används faktaunderlag där kliniskt likvärdiga substanser jämförs utifrån vilken miljöbelastning de anses ha.

Arbete pågår med att effektivisera läkemedelsavskiljningen vid många kommunala reningsverk, så att halten läkemedelsrester i det renade vattnet blir så låg som möjligt. Det arbetas även aktivt med att finna lösningar som innebär destruktion av läkemedel för att reducera större punktutsläpp, exempelvis från större sjukhus. Därmed kan tillförseln av läkemedel till de kommunala reningsverken också reduceras mera.

En kartläggning krävs som grund för att öka förståelsen för hur läkemedelsrester i Västra Götalands vattendrag kan påverka på växt- och djurliv samt ekosystem i stort. En sammanställning bör inledningsvis göras av de analyser som hittills har genomförts av läkemedelsrester i miljön inom Västra Götalandsregionens territorium.

VGR:s krav vid läkemedelsupphandlingar är i linje med Upphandlingsmyndighetens hållbarhetskriterier. Krav på uppförandekod för leverantörer ställs i samtliga läkemedelsupphandlingar. VGR har sedan 2015 ett nationellt samordningsansvar för avtalsuppföljning avseende läkemedel inom ramen för det nationella samarbetet kring socialt och miljömässigt ansvarstagande i offentlig upphandling. I detta ingår också att föra kontinuerlig dialog med berörda branschorganisationer. VGR samarbetar också med Norge och Danmark för att utforska möjligheter att harmonisera miljökravställning i upphandling med fokus på antibiotika och har deltagit aktivt i framtagandet av Upphandlingsmyndighetens uppdaterade krav inom läkemedelsområdet. 2019 hade hälften av alla befintliga läkemedelsleverantörer på avtal följts upp gällande miljökrav.

Den stora mängden upphandlade läkemedel har även en betydande klimatpåverkan som uppstår vid produktion och transporter. Ytterligare kunskap krävs för att få en bättre förståelse för exakt hur stor andel av VGR:s totala klimatpåverkan läkemedel representerar.

Lustgasutsläppen från VGR har minskat från cirka 10 000 ton 2009 till 3000 ton koldioxid-ekvivalenter 2019. Utsläppsminskningar har gjorts med hjälp av destruktionsanläggningar, läckageminskningar, förbättrat handhavande samt utbildningar. Utsläppen av anestesigaser har minskat från cirka 3000 ton 2014 till 1500 ton koldioxidekvivalenter 2019. Anestesigaserna är omräknade till koldioxidekvivalenter med GWP20 (global warming potential på 20 år). Det kortare tidsspannet på 20 år motiveras av anestesigasernas korta livslängd i atmosfären, där desfluran har längst livslängd på cirka 10 år. Utsläppen minskas idag genom att lågflödesanestesi används, vilket ger en mindre mängd använd gas. Det finns i dagsläget inga destruktionslösningar för anestesigaser.

Delmål	Nuläge 2019	Förslag på indikatorer	Målvärde 2025	Målvärde 2030
2030 har uppmätta halter av miljöbelastande läkemedel tydligt minskat i Västra Götalands sjöar och vattendrag	Kräver utredning	<ul style="list-style-type: none"> • Halter av prioriterade läkemedelsstämningar • punktutsläpp av utvalda substanser från egna sjukhus 		Minskat

2030 har läkemedelstillverkningens direkta påverkan på miljön - lokalt och globalt – minskat betydligt	Miljökrav ställs i samtliga upphandlingar och 2019 följdes 48% av avtalen upp	<ul style="list-style-type: none"> • Miljökrav ställda i upphandlingar samt uppföljning • Klimatpåverkan från inköp av läkemedel 		Minskat
2030 har klimatpåverkan från lustgas och anestesigaser minskat med 85% ³⁴	70 % minskning för lustgas sedan 2009 49 % minskning för anestesigaser sedan 2014	CO ₂ ekv		85 % minskning

Förutsättningar och åtgärder för att nå målen

Trots ett relativt stort fokus i samhället kring läkemedels miljöeffekter går utvecklingen endast långsamt framåt. En stor utmaning ligger i att läkemedelslagstiftningen begränsar möjligheterna att ställa miljökrav. Marknaden kännetecknas av stor sekretess vad gäller produktionsanläggningar, och systemet med parallellimport av läkemedel försvårar transparens. Läkemedel kännetecknas också på många sätt av en komplex marknadssituation, med bristande konkurrens inom flera områden. Det leder till att leverantörer inte sällan avstår från att lägga anbud i upphandlingar, och hellre säljer direkt utan avtal. En slutsats är att nuvarande regelverk måste reformeras för att möjliggöra effektiva miljökrav riktade uppströms produktionskedjan.

Länder som Sverige kan och bör fungera som katalysator för starkare internationella regelverk och skarpare upphandlingskrav. Det kräver ett långsiktigt byggande av allianser med andra regioner, nationer, och internationella organ. Samarbetet bör bygga på en tydlig färdplan där man utnyttjar de komparativa fördelar man har i form av köpkraft och politisk handlingskraft. En konsekvens är att VGR för att nå målet behöver agera mer politiskt/strategiskt med de medel som står till buds. Inte minst via VGR:s externa relationer inom EU - nationellt och internationellt - men också via regionsamverkan och interregionala samverkansformer. VGR bör bidra till att en strategisk färdplan utformas och med den som grund bygga allianser.

Det svenska systemet med läkemedelsförmåner och ”månadens vara” ger möjlighet på nationell nivå att införa miljömotiverade bedömningsverktyg. Frågan har varit föremål för en statlig utredning och förslag på utformning av ett sådant system finns framtagna. Av olika skäl har man från statligt håll valt att inte gå vidare. VGR kan – helst i en samordnad satsning med flera andra regioner väcka frågan på nytt på nationell nivå, med syfte att få ett effektivt system på plats.

³⁴ Basår för utsläpp av lustgas är 2009 och anestesigaser 2014

För att minska utsläppen av lustgas och anestesigaser krävs förutom möjligheter att destruera utsläppt gas också arbetssätt som använder så lite gas som möjligt utan att äventyra patientsäkerheten.

Förslag på åtgärd	Beskrivning	Verksamhet
Arbeta för att läkemedel med samma effekt och med mindre miljöpåverkan prioriteras vid förskrivning och rekommendation.	I samverkan med andra regioner beställa kunskapsunderlag i form av jämförelser mellan substanser med likvärdig klinisk effekt/förslag till substitutioner för att arbeta in i REKlistan	Koncernkontoret Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård
Utöka samverkan om läkemedels miljöpåverkan och rening av läkemedelsrester	Samverkan med länets kommuner, länsstyrelsen, vattenråd och vattenvårdsförbund	Koncernkontoret Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård
Öka kunskapen om läkemedels miljöpåverkan	Ta fram utbildning och genomföra för samtliga förskrivare	Koncernkontoret Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård
Genom samverkan med andra regioner och nationella myndigheter driva på förändringar i lagstiftning och läkemedelsförmånssystemet	En reformerad läkemedelslagstiftning som ger ekonomiska incitament, transparens och reellt producentansvar i hela läkemedelskedjan	Koncernkontoret
Ställa och följa upp krav på läkemedelsupphandlingar		Koncernkontoret
Utveckla kravställande i läkemedelsupphandlingar	I samverkan med regioner, nationella myndigheter, akademien och internationella hälso- och sjukvårdsorganisationer	Koncernkontoret
Minska utsläpp av lustgas	Destruera använd gas där det bedöms möjligt, samt optimera handhavandet av lustgas för så låga utsläpp som möjligt.	Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård

<p>Minska utsläpp av klimatpåverkande anestesigaser</p>	<p>Destruera använd gas där det bedöms möjligt, samt optimera handhavandet av anestesigaser för så låga utsläpp som möjligt. Styra användning mot mindre klimatpåverkande gaser där det är möjligt</p>	<p>Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård</p>
---	--	--

Låg klimatpåverkan

Miljömål 2030: Våra direkta växthusgasutsläpp har minskat med 85 % och de indirekta växthusgasutsläppen har minskat med 50 %

Miljömål 2045: Vi har netto noll-utsläpp av växthusgaser

VGR:s klimatpåverkan behöver minskas kraftigt och i närtid för att ta vår del av ansvaret för att Parisavtalet ska kunna uppnås.

Målet om 85 procents minskning innefattar VGR:s direkta utsläpp, det vill säga de utsläpp som VGR har direkt kontroll över. För VGR innebär detta utsläpp från kollektivtrafik, egna persontransporter och lätta lastbilar, ambulanser, ambulanshelikopter, energiproduktion i egna anläggningar, inköpt el, värme och kyla, utsläpp av lustgas, anestesigaser och köldmedialäckage.

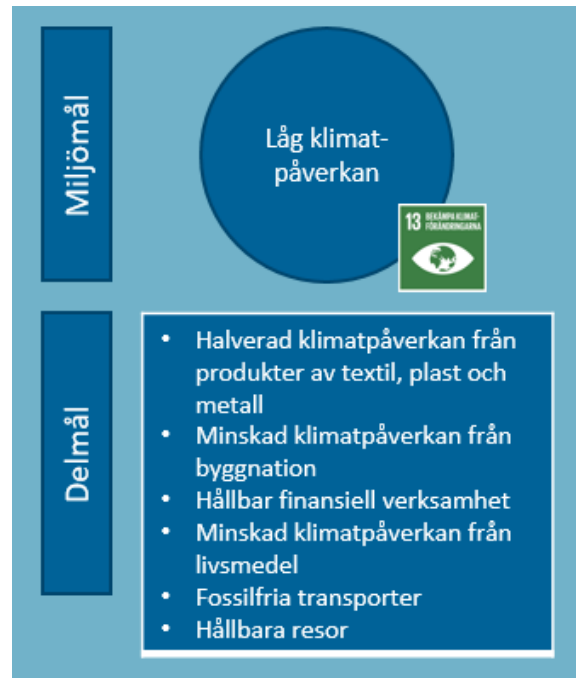
50 procents minskning av de indirekta utsläppen innefattar utsläpp från köpta produkter och utrustning, köpta tjänster (inklusive exempelvis byggtreprenader, transporttjänster och köp av vård), finansiella placeringar, arbetspendling, besöksresor och avfallshantering.

Målet om netto-noll utsläpp till 2045 innebär att inga nettoutsläpp från VGR som organisation sker år 2045, inberäknat både indirekta och direkta växthusgasutsläpp. Då alla utsläpp inte kommer att kunna exkluderas fullständigt kommer hållbara kompensationsåtgärder som genererar negativa utsläpp att krävas.

Nuläge

I enlighet med mål om fossiloberoende till 2020 har VGR sedan 2011 följt upp den största delen av de direkta utsläppen och minskat dessa med 67 procent. När återstående direkta utsläpp - lustgas, anestesigaser, köldmedialäckage och ambulanshelikopter - adderas har de totala utsläppen minskat med 60 procent.

Vissa indirekta utsläpp har följts upp som exempelvis livsmedelsinköp och vissa transporttjänster. En miljöspendanalys har gjorts på VGR:s utsläpp från inköp av produkter, utrustning och tjänster. Resultaten är grova och ungefärliga och kan komma att ändras med mer kunskap men visar att inköp av produkter och utrustning står för cirka 35 procent av växthusgasutsläppen, byggnation och energi för cirka 22 procent, fordon för cirka 11 procent, livsmedel för cirka 3 procent och övrigt för cirka 29 procent. Ytterligare utredning krävs för att förfina dessa resultat, samt för att få fram ett nuläge och uppföljningsmetodik för indirekta utsläpp. Preliminära resultat hittills visar att de indirekta utsläppen är en tiofaktor högre jämfört med de direkta utsläppen.

Halverad klimatpåverkan från produkter av textil, plast och metall

- Klimatpåverkan från produkter av textil, plast och metall har halverats till 2030

Offentlig konsumtion och investeringar står för ungefär en tredjedel av de totala utsläppen av växthusgaser från nationell konsumtion. VGR som stor offentlig aktör har därmed en viktig roll att spela. Materialutvinning och tillverkning av varor samt transporter orsakar omfattande koldioxidutsläpp som driver på klimatförändringarna. Till exempel ger produktion av ett kilo ny textil upphov till utsläpp på mellan 10 till 40 kilo koldioxidequivaler (beroende på energislag och material). VGR köper varje år in nya arbetskläder och textilier till värden av ett värde av mellan 20–23 miljoner kronor.

Klimatpåverkande utsläpp från materialflödena av textil, plast och metall är betydande och behöver, i linje med nationella och globala mål att begränsa klimatpåverkan, minska kraftigt fram till 2030. VGR är en av de drivande aktörerna inom Klimat 2030 och har en viktig uppgift att i den egna verksamheten driva dessa frågor. Ett mål för klimatpåverkan från konsumtion finns också framtaget: "Klimatpåverkan från utsläppen av växthusgaser från västsvenskarnas konsumtion, oavsett var i världen de sker, ska minska med 30 procent jämfört med 2010."

VGR har omfattande materialflöden av textil, plast och metall med stor klimatpåverkan och samtidigt möjlighet till omställning. Utöver dessa tre material så finns andra flöden, men med mindre betydelse för VGR:s miljömål. Det gäller bland annat förbrukningsvaror och förpackningar av cellulosa (trä, kartong och papper), glas (förpackningar, med mera) och mineraler. Att dessa har mindre betydelse beror på att de är mindre flöden eller att det redan finns en förhållandevis bra hantering eller återvinningssystem för dessa material.

Att minska klimatpåverkan från produkter av textil, plast och metall är starkt sammankopplat med målet om resurseffektiva och giftfria flöden av produkter. Åtgärder som att effektivisera användningen, skapa mer cirkulära flöden samt öka återbruk och återvinning kommer ha effekt på båda dessa mål. De är därmed lika viktiga för att minska den indirekta klimatpåverkan som för att ha resurseffektiva och giftfria flöden av produkter. Arbetet som bedrivs inom dessa två områden kommer att hjälpa varandra och ge en större effekt tillsammans.

Målet omfattar många typer av produkter av textil, plast och metall. Alltifrån rena textil- och plastprodukter såsom arbetskläder och plastprodukter till hälso- och sjukvården, engångstextil, metallinstrument, förbrukningsprodukter och förpackningar men också mer komplexa och långlivade produkter som till exempel IT-produkter, möbler och inredning, utrustning till vården. Ett område som inte inkluderas är byggmaterial som lyfts fram i ett separat delmål.

Nuläge

Enligt en miljöspendanalys utifrån 2016 års data var VGR:s totala inköp uppskattningsvis 35% av regionens indirekta klimatutsläpp. Det kan härledas till inköp av olika typer av produkter och annan utrustning. De stora materialflödena inom produkter och utrustning är plast, textil och metall.

Många initiativ för att minska VGR:s indirekta klimatpåverkan har genomförts. Till exempel är nästan alla sopsäckar, plastpåsar och medicinbägare som VGR har på avtal idag producerade av biobaserad plast. VGR deltar också aktivt i många utvecklingsprojekt för att ta fram nya produkter med mindre klimatpåverkan, sprida kunskap och utbyta erfarenhet kring biobaserade material och produkter eller upphandling av denna typ av produkter.

Även om många goda initiativ har tagits och är igång så har VGR idag ingen övergripande bild över andel biobaserade produkter eller produkter av återvunnet material. Eller hur den indirekta klimatpåverkan har påverkats av detta. En genomgripande analys och kartläggning av nuläget måste därför tas fram så att rätt prioriteringar kan göras för nästa målperiod.

Delmål	Nuläge 2019	Förslag på indikatorer	Målvärde 2025	Målvärde 2030
Klimatpåverkan från produkter av textil, plast och metall har halverats till 2030	15 500 ton CO ₂ ekv från utvalda plastprodukter Y ton CO ₂ ekv från utvalda textilprodukter 11 800 ton CO ₂ ekv från utvalda produkter innehållande metall	<ul style="list-style-type: none"> Klimatpåverkan per utvald produkt 		50 % minskning

Förutsättningar och åtgärder för att nå målen

För att nå målet om halverad klimatpåverkan från produkter och utrustning av textil, plast och metall krävs insatser i form av satsningar på nya produkter, förändringar i arbetssätt och cirkulära system av dessa materialflöden. Detta kräver samverkan med andra samhällsaktörer. Utbudet på exempelvis produkter som består av biobaserat eller återvunnet material måste öka. Det måste skapas nya system för återvinningen av produkter och utrustning. En stor utmaning för VGR är också att få en överblick på de egna flödena av produkter av textil, plast och metall. Detta kräver en utveckling av inköpsstatistiken.

Förslag på åtgärd	Beskrivning	Verksamhet
Ställa krav på låg klimatpåverkan vid upphandling av produkter av textil		Koncernkontoret Regionservice
Öka andelen biobaserad och återvunnen plast i produkter, samt användningen av dessa		Koncernkontoret
Byta ut engångsprodukter av metall till alternativ med mindre klimatpåverkan		Utförarverksamheter Hälsa- och sjukvård

Minskad klimatpåverkan från byggnation

- Klimatpåverkan är halverad från byggmaterial och byggprocess år 2030

Bygg- och fastighetssektorn står idag för cirka en femtedel av Sveriges inhemska utsläpp av växthusgaser, eller 12 miljoner ton koldioxidekvivalenter. Utöver detta bidrar sektorn till stora utsläpp utomlands genom inköp av importvaror, cirka 6 miljoner ton koldioxidekvivalenter enligt Boverket. Sjuttio procent av dessa utsläpp står nybyggnation, ombyggnation och renoveringar för och trettio procent står uppvärmningen under driftskedet för. För att minska klimatpåverkan från bygg- och fastighetssektorn krävs ett större fokus på produktion av byggmaterial. Hela 80 procent av byggskedets klimatpåverkan kommer från tillverkning av byggmaterial. Lagkrav om klimatdeklarationer för nya byggnader är under utveckling och kan komma att börja gälla 2022.

Bygg- och anläggningssektorn, i form av 130 företag, kommuner och andra organisationer har tagit fram en färdplan för fossilfri konkurrenskraft. Den gemensamma färdplanen tydliggör hur branschen kan möjliggöra en omställning till ett fossilfritt Sverige tillsammans med politiker och andra beslutsfattare. De har en gemensam målsättning om 50 procents minskade utsläpp av växthusgaser till 2030.

Under åren 2017 till och med 2019 har Västfastigheter investerat sammanlagt 8,9 miljarder kronor i om- och nybyggnationer i fastighetsbeståndet, med en ökande årlig investeringstakt per år.

Förslaget på mål om minskad klimatpåverkan från byggande innefattar produktion, råmaterialhantering och transport av byggprodukter samt konstruktions- och installationsprocessen. Förslaget kommer att utgå ifrån europeisk standard och kommande lagförslag.

Nuläge

Den totala klimatpåverkan för byggprocess och användning av byggmaterial för byggprojekt i VGR behöver utredas. VGR beräknar idag klimatpåverkan för stomme och grund i de nybyggnadsprojekt med en investeringsbudget över 70 miljoner kronor eftersom de ska certifieras i Miljöbyggnad enligt Västfastigheters riktlinjer. I certifieringssystemet Miljöbyggnad granskas och bedöms en byggnads miljöprestanda utifrån flera olika indikatorer. För att nå höga betyg på indikatorn gällande klimatpåverkan krävs att åtgärder genomförs för att minska klimatbelastningen. Eftersom kravet på klimatberäkningar i Miljöbyggnad är relativt nytt är det i dagsläget endast fem byggprojekt som ska klimatberäkna stommen. Under 2019 har VGR också genomfört ett utvecklingsprojekt där ett nybyggnadsprojekt av en sjukhusbyggnad klimatberäknats vad gäller materialvalen. Fler ingående material har beräknats med syfte att öka kunskapen och få fram en arbetsmetodik.

Delmål	Nuläge 2019	Förslag på indikatorer	Målvärde 2025	Målvärde 2030
Klimatpåverkan är halverad från byggmaterial och byggprocess år 2030	Krävs utredning	Krävs utredning	Alla ³⁵ pågående byggprojekt ska redovisa planerade åtgärder för nå målet till 2030.	50 % minskning

Förutsättningar och åtgärder för att nå målen

En förutsättning för att VGR ska kunna nå målet med 50 procents lägre klimatpåverkan från byggmaterial och byggprocess är att bygg- och anläggningsbranschen är med i utvecklingen och har möjlighet att erbjuda mer klimatsmarta lösningar. För att målet till 2030 ska kunna uppnås krävs att alla nybyggnadsprojekt så snart som möjligt ställer krav enligt målformuleringen då de flesta stora byggprojekt tar fler än fem år innan färdigställande. För VGR innebär detta att en stor utmaning ligger i finansieringsmodellen för projekt. Ska VGR vara föregångare behöver innovationsmedel satsas både på utredningar men även i investeringar för att driva utvecklingen. I dagsläget saknas möjlighet att både utreda och testa klimateffektiva lösningar och material. Som beställare och hyresgäster av byggnader har utförarverksamheterna en viktig roll i att efterfråga hållbart byggande.

Förslag på åtgärd	Beskrivning	Verksamhet
Bedöma projektens klimatbelastning utifrån målsättningen redan vid genomförandebeslut		Västfastigheter Koncernkontoret
Ta fram mätetal för klimatbelastning och kravställa i projekten		Västfastigheter
Ta fram riktlinjer kring ökad klimathänsyn vid markarbete och anläggningsarbete samt för bygg- och anläggningsmaterial i grundläggning.	Gäller både bygg- och anläggningsprojekt	Västfastigheter
Fossilfri byggarbetsplats	Framtagna riktlinjer kring kravställning på fossilfri byggprocess, transporter och arbetsmaskiner	Västfastigheter
Effektivare energianvändning under byggprocessen.	Kravställa och ta fram riktlinjer för att minska energianvändningen under byggprocessen.	Västfastigheter

³⁵ Med alla byggprojekt menas pågående nybyggnadsprojekt, under förstudie till entreprenadskede.

Hållbar finansiell verksamhet

➤ 2030 är fondkapital som VGR förvaltar i linje med Parisavtalets mål

Samhället och ekonomin är helt beroende av naturen och dess tjänster. Ekonomin behöver fungera som ett verktyg för en hållbar samhällsutveckling inom ramen för de planetära gränserna. Det ekonomiska systemet och de finansiella kapitalströmmarna skapar förutsättningar för utveckling – både hållbar och icke-hållbar sådan. För att hejda förlusten av biologisk mångfald och minska de ekologiska fotavtrycken tillräckligt behöver ekonomin och de finansiella flödena anpassas till att rymmas inom naturens ramar.

EU presenterade 2018 en strategi för ett finansiellt system som stöder EU:s agenda för klimatet och hållbar utveckling. Omkring 180 miljarder euro per år i ytterligare investeringar behövs för att uppnå EU:s mål för 2030 som man enades om i Paris, inklusive en minskning av växthusgasutsläppen med 40 procent. Det finansiella systemet eller taxonomin för miljömässigt hållbara investeringar är en av åtgärderna i EU:s handlingsplan för finansiering av hållbar tillväxt. Taxonomin är ett klassificeringssystem som möjliggör identifiering och jämförbarhet av investeringar som är nödvändiga för att nå en hållbar ekonomi och Parisavtalet. Förordningen ska efterlevas per den 31 december 2021. Taxonomin omfattar sektorer som tillsammans står för över 90 procent av de globala utsläppen.

Koncernbanken är VGR:s internbank som har i uppdrag att hantera all kapitalförvaltning, finansiell riskhantering och upplåning. VGR:s kapitalförvaltning omfattar cirka 12 miljarder svenska kronor (SEK) (2019) och skuldförvaltningen uppgår till 1 miljard SEK. VGR ska stimulera en minskning av koldioxidutsläppen genom att göra medvetna placeringar, allokera kapitalströmmar till verksamheter som har påverkan på omställningen och bidrar till måluppfyllnad av Agenda 2030 och Parisavtalet.

Att enbart minska klimatpåverkan från VGR:s kapitalförvaltning säkerställer inte en minskning av koldioxidutsläppen globalt. För att VGR:s kapitalförvaltning ska fungera som ett verktyg för en hållbar utveckling och allokera kapital till omställningen till ett fossiloberoende samhälle behövs därför ett bredare mål som följer placeringarnas reella påverkan.

Nuläge

Enligt VGR:s finanspolicy ska val av placeringar ta hänsyn till och främja god etik, ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet. Placeringar medges inte direkt i företag som till en väsentlig del av verksamheten utviner fossila bränslen. För att säkerställa att VGR:s placeringar följer riktlinjerna i policyn sker det en uppföljning minst två gånger per år där fonderna genomlysas med en så kallad screening.

Sedan 2016 genomför Koncernbanken beräkningar av klimatpåverkan från den del av kapitalförvaltningen som består av aktiefonder. Fördelningen mellan aktiefonder och räntefonder varierar över åren, 2019 var andelen aktiefonder 41 procent. Klimatpåverkan 2019 från kapitalförvaltningens aktiefonder var cirka 16 000 ton CO₂ ekvivalenter vilket motsvara cirka 4 procent av VGR:s totala klimatpåverkan. Koldioxidintensiteten, som mäts i antal ton koldioxidekvivalenter per miljoner SEK i intäkter, har minskat med 7 procent mellan 2016 och 2019.

Utgångspunkten för att säkerställa att VGR:s kapitalförvaltning bidrar till att nå Parisavtalets mål är att välja placeringar enligt EU:s taxonomi. Eftersom taxonomiregleringen inte ännu trätt i kraft är det inte möjligt att säkerställa ett nuläge för 2019. Det pågår nu ett omfattande arbete inom bolag, banker och fondbörvarare att kartlägga bolagens aktiviteter i relation till taxonomin. En uppskattning av utgångsläget har gjorts i dialog med fondbörvarare och banker att andelen enligt taxonomin kommer vara mellan 1 och 5 %.

Delmål	Nuläge 2019	Förslag på indikator	Målvärde 2025	Målvärde 2030
2030 är fondkapital som Västra Götalandsregionen förvaltar i linje med Parisavtalets mål	Uppskattning 1-5 %	<ul style="list-style-type: none"> Andel enligt EU taxonomi 		100% i linje med Parisavtalets mål

Förutsättningar och åtgärder för att nå målen

VGR:s finansiella verksamhet har ett gott anseende, en god betalningsberedskap och en god avkastning. En förutsättning för att målet ska uppnås är att utbudet av fonder och investeringar som stödjer EU:s taxonomireglering utvecklas framöver. Detta är nödvändigt för att möjliggöra placeringar och riskspridning samt säkerställa en framtida god avkastning.

Eftersom taxonomiregleringen ännu inte trätt i kraft finns en risk att utbudet på kort sikt kan vara begränsat.

Förslag på åtgärd	Beskrivning	Verksamhet
Kartlägga den långa likviditetsportföljen och stiftelseportföljen enligt EU taxonomi	-	Koncernkontoret
Systematiskt arbete med omallokering av placeringar enligt EU taxonomi	-	Koncernkontoret
Utreda möjligheten till placeringar som följer programmen för hållbar utveckling som finns inom regional utveckling.	-	Koncernkontoret

Minskad klimatpåverkan från livsmedel

- 2030 är klimatpåverkan per måltid högst 0,5 kg CO₂-ekvivalenter
- 2030 har matsvinnet minskat med 50% och Västra Götalandsregionen har bidragit till att minska svinnet tidigare i leverantörskedjan

Den globala livsmedelsförsörjningen står inför stora utmaningar. Efterfrågan på livsmedel i världen förväntas dubblas inom 40 år och har redan idag en stor klimatpåverkan. Livsmedelskonsumtionen utgjorde cirka 16 procent av de konsumtionsbaserade utsläppen i Sverige 2017. Uttryckt på ett annat sätt är de klimatpåverkande utsläppen från livsmedelskonsumtionen nästan 1,5 ton CO₂ ekvivalenter per person och år.

Regionservice måltidsverksamhet till patienter och besökare står för nästan 75 procent av VGR:s livsmedelsbudget medan måltidsverksamheterna inom Folkhögskolor, Naturbruksskolor, GöteborgsOperan AB, Göteborgs Symfoniker AB och Förvaltningen för kulturutveckling sammanlagt står för 15 procent. Resterande 10 procent av budgeten är inköp av kaffe som distribueras till samtliga verksamheter.

Delmålet för klimatpåverkan och matsvinn gäller för samtliga förvaltningar och bolag inom VGR med måltidsproduktion. Målvärdet 2030 för klimatpåverkan är baserat på "One Planet Plate" som beskriver hur stor klimatpåverkan en måltid maximalt ska ha för att vara inom ramen för att nå 1,5-gradersmålet i Parisavtalet och är framtaget av Världsnaturfonden. Målvärdet att halvera matsvinnet är baserat på delmål 12.3 i Agenda 2030.

Nuläge

VGR har haft mål om att minska klimatpåverkan från livsmedel sedan 2017 och minskat matsvinn sedan 2014. Samtliga förvaltningar och bolag med måltidsverksamheter har arbetat med båda målen men uppföljningen har begränsats till Regionservice.

Klimatpåverkan per portion i Regionservice måltidsverksamhet har minskat med nästan en fjärdedel mellan 2016 och 2019. Även matsvinnet har minskat med 25 procent mellan perioden 2013 och 2019. Folkhögskolor, Naturbruksskolor, GöteborgsOperan AB, Göteborgs Symfoniker AB har kommit olika långt i arbetet med minskat matsvinn och förutsättningarna för arbetet ser väldigt olika ut mellan verksamheterna. Ett gemensamt arbete med att harmonisera arbetssätt, mätmetoder och nyckeltal för att möjliggöra kunskapsöverföring mellan verksamheter och sammanhållen uppföljning har påbörjats. Det har inte varit möjligt att ta fram ett nuläge gällande genomsnittlig klimatpåverkan per portion för andra verksamheter än Regionservice då det saknas beräkningsverktyg.

Ett stort fokus det senaste året har varit kompetensutveckling inom klimatsmarta måltider som riktat sig till samtliga förvaltningar och bolag med måltidsverksamhet. Utbildningen har innehållit både teoretiska kunskaper om olika livsmedels klimatpåverkan och praktiska moment i produktionsköken.

Matsvinnet i Regionservice följs utifrån svinn som uppkommer i produktionsköket, tallrikssvinn i restauranger och tallrikssvinn och överbliven mat från sjukhusavdelningar,

så kallade patientmåltider. Matsvinnet från produktionsköken har minskat med cirka 35 procent mellan 2013 och 2019 medan det har varit mer utmanande att minska matsvinnet från patientmåltiderna som utgör majoriteten av måltidsverksamheten. Det är av stor vikt att patienter får i sig den nutrition som krävs för att återhämta sig och tillfriskna samtidigt som patientflöden snabbt förändras och ohälsa försämrar aptiten.

Utöver att minimera svinnet i den egna verksamheten har VGR också en möjlighet att påverka matsvinn tidigare i leveranskedjan genom kravställande i upphandling eller samverkan med andra aktörer i samhället. Idag finns det både offentliga och privata verksamheter som upphandlar matssvinn som råvaror till produktionsköken. Det finns också ett antal aktörer som hjälper verksamheter att hantera överbliven mat så att den kommer någon tillgodo istället för att kasseras som VGR har identifierat. Ett exempel på det är Göteborgs Symfonikers samarbete med verksamheten Solidariskt kylskåp.

Delmål	Nuläge 2019	Förslag på indikatorer	Målvärde 2025	Målvärde 2030
2030 är klimatpåverkan från en genomsnittlig måltid högst 0,5 kg CO2ekv	Regionservice: 0,8 kg CO2ekv per portion (24% minskning jämfört med 2016)	kg CO2ekv per portion	0,6 kg CO2ekv per portion	0,5 kg CO2ekv per portion
2030 har matsvinnet minskat med 50% ³⁶ och VGR har bidragit till att minska svinnet tidigare i leverantörskedjan	Regionservice: 25%	Andel minskning i gram per portion	40%	50% minskning

Förutsättningar och åtgärder för att nå målen

För att uppnå målet om minskad klimatpåverkan per måltid krävs förutom en ökad kompetens om livsmedels klimatpåverkan och klimatsmart menyplanering även högt ställda krav vid upphandlingar av livsmedel för att driva på omställningen i livsmedelsbranschen.

Den mest verkningsfulla åtgärden för att minska klimatpåverkan från livsmedel är en mer växtbaserad kost och att minimera matsvinnet, vilket också bidrar både till minskade ekonomiska kostnader och en hållbar resursanvändning. För att möta de utmaningar som finns inom patientmåltidsverksamheten krävs en bättre samverkan mellan hälso- och sjukvården och Regionservice med en tydlig gemensam målbild.

I arbetet med att utforma klimatsmarta menyer måste proteinmängden per måltid inom patientmåltidsproduktionen säkerställas för att minska risken för undernäring.

Det finns potentiella målkonflikter inom de olika delmålen för livsmedel om vi enskilt ställer dem mot varandra. Till exempel kan de uppstå vid jämförelse av enskilda råvaror mellan minskad klimatpåverkan och andel ekologiska livsmedel. Det är därför av stor vikt

³⁶ Utifrån respektive verksamhets basår

att VGR utifrån ett helhetsperspektiv prioriterar olika livsmedelsprodukter, kategorier och råvaror utifrån miljöpåverkan.

Förslag på åtgärd	Beskrivning	Verksamhet
Kompetensutveckling inom livsmedels klimatpåverkan och klimatsmart menyplanering		Regionservice Utförarverksamheter Regional utveckling
Ta fram metoder och verktyg för att beräkna klimatpåverkan från menyer		Utförarverksamheter Regional utveckling
Ta fram metoder och verktyg för att synliggöra klimatpåverkan av menyer till kunder		Regionservice Utförarverksamheter Regional utveckling
Påverka kunder till klimatsmarta val genom nudging ³⁷		Regionservice Utförarverksamheter Regional utveckling
Systematisk övergång till ökad andel växtbaserade livsmedel i måltidsproduktionen		Regionservice Utförarverksamheter Regional utveckling
Ställa tydliga klimatkrav i samtliga upphandlingar av livsmedel, konferensanläggningar och hotell		Koncernkontoret
Framtagande av gemensam målbild för minskning av matsvinn från patientmåltider		Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård Regionservice
Ta fram metod och verktyg för kontinuerlig mätning av matsvinn		Utförarverksamheter Regional utveckling
Utvärdera möjligheter att upphandla matsvinn som råvara till måltidsverksamheter		Koncernkontoret
Utvärdera möjlighet till upphandling eller samarbetsavtal med aktörer som kan hantera överbliven mat		Koncernkontoret

³⁷ Nudging innebär att förstå hur människor agerar och vilka beteenden som påverkar våra val.

Säkerställ att det matsvinn som uppstår samlas in till biogasproduktion		Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård Utförarverksamheter Regional utveckling Regionservice Västfastigheter
---	--	--

Fossilfria transporter

- 2030 har Västra Götalandsregionen 100 % fossilfria transporter

Transportsektorn orsakar idag en tredjedel av de nationella växthusgasutsläppen och regeringen har fastställt att utsläppen från transportsektorn ska minska med minst 70 procent fram till 2030. För detta krävs att fossila drivmedel fasas ut, en ökad elektrifiering av fordonsflottan och att andelen hållbart producerade biodrivmedel ökar. För att klara denna målsättning krävs också att den totala mängden transportarbete begränsas och att det är optimerat utefter smarta logistiklösningar.

Genom fler fossilfria transporter och ökad elektrifiering, får vi också en bättre luftkvalitet i städerna och lägre bullernivåer. Varje år uppskattas drygt 300 förtida dödsfall ske i Göteborg per år på grund av luftföroreningar enligt Miljömedicinskt Centrum, VGR, vilka till stor del skulle kunna undvikas med övergång till fler fossilfria transporter.

Målet om 100 procent fossilfria transporter gäller för person- och varustransporter med VGR:s egna personbilar och lätta lastbilar, köpta transporttjänster, allmän och särskild kollektivtrafik, ambulanstransporter på väg och med flyg och helikopter, samt tjänsteresor med flyg. VGR:s egna fordon, det vill säga ambulanser, egna lätta lastbilar och personbilar kör cirka 23 miljoner kilometer per år vilket motsvarar nästan 600 varv runt jorden. Köpta transporttjänster består av transporter främst med hjälp av tunga och lätta lastbilar för hjälpmedel, material och textilier, paket, bud, flytt, livsmedel, läkemedel och apoteksvaror. VGR köper transporttjänster för 55 miljoner svenska kronor varje år.

Miljöarbetet för den allmänna kollektivtrafiken styrs av *Miljö- och klimatstrategin för kollektivtrafiken i Västra Götaland* som är en del av det regionala trafikförsörjningsprogrammet.

Nuläge

VGR har sedan år 2011 haft ett mål om fossiloberoende transporter, med målsättning om 80 procent lägre utsläpp av växthusgaser till 2020. De transporter som ingår i detta mål är allmän kollektivtrafik, egna gods- och persontransporter, ambulanser och vissa utvalda köpta transporttjänster. Under 2019 uppgick utsläppen för dessa transporter till 53 tusen ton koldioxidekvivalenter, vilket är en minskning på 67 procent jämfört med 2006/2010.

Målet 100 procent fossilfria transporter till 2030 omfattar förutom dessa transporter även övriga köpta transporttjänster, särskild kollektivtrafik och tjänsteresor med flyg.

Den egna fordonsflottan består till drygt 80 procent av gasbilar, elbilar, laddhybrider och etanolbilar, där den absolut största delen av dessa består av gasbilar. Personbilar och lätta lastbilar ingår i ett dispensförfarande där servicedirektören måste godkänna nybeställningar som inte är en gasbil, laddhybrid eller ren elbil.

Andelen fossilfritt i transporttjänster skiljer sig åt beroende på uppdragets utformning, geografiska placering, tankningsmöjligheter och aktörers möjligheter till investeringar i fossilfria fordon. Biogas och el prioriteras i första hand där så är möjligt och andra fossilfria drivmedel i andra hand. Nuläge för köpta transporttjänster är i nuläget inte tillgängligt då data inte efterfrågats i alla upphandlingar, men kommer att kompletteras efterhand.

Delmål	Nuläge 2019	Förslag på Indikatorer	Målvärde 2025	Målvärde 2030
2030 har VGR 100 % fossilfria transporter ³⁸	Kollektivtrafik 90 % Personbilar 72 % Lätta lastbilar 56 % Ambulanser 14 %, Transporttjänster - under utredning Flyg och ambulanshelikopter 0 %	Andel fossilfrihet (%) kg CO2ekv/km kg CO2ekv / personkm	Personbilar 100 %, Flyg 100 %, Lätta lastbilar 90 %, Köpta transporttjänster 90 %, Ambulanser 75%	100 %

Förutsättningar och åtgärder för att nå målen

Delmålen till 2025 skiljer sig åt utefter bedömd potential och rådighet till 2025. De egna personbilarna bedöms ha möjlighet att vara helt fossilfria 2025, medan godstransporter med lätta lastbilar och köpta transporttjänster kräver en något förbättrad utveckling av fordon och tankningsmöjligheter, samtidigt som vi kommit en bra bit på vägen redan idag. Vad gäller flyget är det redan nu möjligt att köpa in fossilfritt flygbränsle, medan ambulanstransporterna stöter på utmaningar av tillgängliga fordonstyper som kan gå fossilfritt samt tankningsmöjligheter och har därför en något lägre målvärde till 2025. Förutsättningar för olika biodrivmedel kan förändras i och med tillgång, samt skattelättnader, lagar och regler, på nationell och EU-nivå.

VGR har för nuvarande behov en god tillgång till laddplatser på de egna fastigheterna för egna personbilar, samt för besökare och anställda. Vid en ökad elektrifiering kommer dock fler laddpunkter att krävas och möjliggjord laddning på externt hyrda fastigheter.

Förslag på åtgärd	Beskrivning	Verksamhet
Bilar som drivs på el, vätgas och biogas prioriteras i första hand.	Gäller för inköp av egna personbilar och lätta lastbilar. Särskild dispens krävs av servicedirektören för att frångå denna princip.	Regionservice
Efterfråga fossilfria tjänstebilar och hyrbilar samt köra biogasbilar på endast biogas och laddhybrider på el.		Samtliga förvaltningar och bolag
Biogas, vätgas och el prioriteras i första hand vid inköp av transporttjänster.		Regionservice Koncernkontoret

³⁸ Biogas, el och vätgas prioriteras i första hand.

Kravställning på biobränsle för flygresor i tjänst vid upphandling av resebokningsbyrå		Koncernkontoret
Kartläggning kring möjlig kravställning och målsättning vad gäller fossilfrihet för transporter genererade via inköp av varor och material		Regionservice Koncernkontoret
Fortsatt utbyggnad av laddinfrastruktur.	Laddning för egna personbilar, lätta lastbilar och ambulanser, men också laddning för personal och allmänhet vid våra egna fastigheter	Västfastigheter
Främja möjligheter till tankning av biodrivmedel, samt ökad laddinfrastruktur i hela regionen, upphandlingstekniskt samt genom regional utveckling		Koncernkontoret
Optimera logistikflöden så att godstransportbehovet minskar		Regionservice Utförarverksamheter Hälso- och sjukvård
Fordonsbatterier är klimatsmart, socialt hållbart och resurseffektivt producerade och ingår i ett cirkulärt flöde.	Ställa krav vid inköp	Regionservice Koncernkontoret Västtrafik AB
Fossilfria entreprenadmaskiner för drift och underhåll av fastigheter och utemiljö.	Ställa krav vid upphandling av tjänst och fordon.	Västfastigheter, Utförarverksamheter regional utveckling

Hållbara resor

- År 2030 har resandet med privat bil i tjänst och antalet flygresor i tjänst minskat med 80% jämfört med 2016
- Andelen hållbar arbetspendling och hållbara besöksresor är minst 50% år 2030

Svenskars flygresande har fördubblats sedan 1990 och i dagsläget är klimatpåverkan från våra flygresor ungefär fem gånger högre än det globala genomsnittet. Svenskar flygresor orsakar årligen utsläpp om 10 miljoner ton CO₂ ekvivalenter (inklusive höghöjdseffekt), vilket är lika mycket som utsläppen från personbilstrafiken inrikes³⁹. De sammanlagda utsläppen från flygresandet och personbilstrafiken utgör en tredjedel av Sveriges totala utsläpp enligt den nationella redovisningsmodellen och en omställning av resandet kan därmed markant bidra till att minska vår klimatpåverkan⁴⁰.

Den pågående elektrifieringen, samt den ökande produktionen av biobränsle skapar möjligheter för ett fossilfritt resande, men leder även till nya hållbarhetsutmaningar. Tillverkningen av bilbatterier tar i anspråk begränsade jordartsmetaller och tillverkningsprocessen drivs i många fall av en fossil energikälla under dåligt övervakade arbetsvillkor. Biobränsle kan orsaka klimatutsläpp både i produktions- och användningsfasen och riskerar att konkurrera om vår begränsade odlingsyta. Vid flygresor härrör klimatutsläppen till hälften av den så kallade höghöjdseffekten som uppkommer vid all förbränning på hög höjd, även om drivmedlet är biobaserat.

För att nå målet om hållbara resor måste resandet ske effektivt och mängden resor bör begränsas till en hållbar nivå för att minska risken för resurskonflikter och utarmning av andra naturtillgångar vid en omställning till fossilfritt. Samåkning, kollektivt resande och delningstjänster skapar ytterligare möjlighet för ett resurseffektivt resande och miljövinsten vid fordonsdelning blir än mer betydelsefull vid en elektrifiering av fordonen, då klimatpåverkan orsakas främst i produktionsfasen av fordonet. Under 2020 har Covid-19 pandemin visat på möjligheten att ersätta en stor del av resandet med digitala möten och distansarbete.

Ett hållbart resande innebär många olika samhällsvinster. Den fysiska aktivitet som uppkommer vid ökad cykling och gång leder till bättre hälsa och tillsammans med kollektivtrafiken bidrar ett hållbart resande till friskare luft och minskat buller. En omställning till mobilitetstjänster, kollektivt resande, gång och cykling kan därtill frisätta värdefull yta i tätorter som annars upptas av den privata bilen och tillhörande parkeringsplatser.

VGR:s anställda och politiker reser årligen en samlad körsträcka om knappt en miljon mil med privat bil i tjänst och under 2019 genomfördes omkring 8000 flygresor i tjänst. De totala kostnaderna för medarbetarnas resor i tjänsten uppgick 2018 till drygt 346 miljoner kronor. En betydande mängd resor sker även i form av arbetspendling som uppkommer då

³⁵ Klimatpåverkan från Svenska befolkningens flygresor 2017-2020 <https://research.chalmers.se/publication/506796>

⁴⁰ Naturvårdsverket, Territoriella utsläpp och upptag av växthusgaser, <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Statistik-A-O/Vaxthusgaser-territoriella-utslapp-och-upptag/>

VGR:s 55 000 anställda tar sig till och från jobbet samt då invånare besöker VGR:s olika verksamheterna.

Nuläge

För att styra mot ett hållbart resande i tjänsten införde VGR ett klimatväxlingsprogram 2016. Programmet innebär att en klimatavgift tillkommer vid resor med flyg och privat bil i tjänst och de frisatta medlen används till åtgärder för att uppnå organisationens miljömål. Sedan klimatväxlingsprogrammet infördes har antalet flygresor i tjänst minskat med 29 procent och körda km med privat bil i tjänsten minskat med 18 procent.

VGR har 2017 antagit en rese- och mötespolicy som fastställer att en avvägning mellan miljö, säkerhet och kostnad ska ske vid val av färdstätt. Policyn förtydligar att man i första hand ska överväga ifall en fysisk resa behöver ske, därefter ska gång och cykel väljas vid korta resor, medan kollektivtrafik, tåg och båt bör användas vid längre resor. VGR:s verksamhets- och poolbilar ska användas framför privat bil i tjänsten och flygresor får endast ske då andra färdstätt inte är rimliga. Tjänsteresor i VGR beräknas årligen orsaka klimatutsläpp om cirka 6400 ton CO₂ ekvivalenter, över 80 procent av utsläppen härrör från tjänsteresor med flyg och privat bil. En kartläggning över VGR anställdas arbetspendling påbörjades under 2020 men lades på is efter pandemins utbrott. VGR:s verksamhet orsakar även utsläpp då invånarna besöker de olika verksamheterna som sjukhus, vårdcentraler, folkhögskolor och kulturscener. Under 2020 har VGR som organisation gått med i Västsvenska Handelskammarens, Västtrafiks och Hållbart resande Västs samverkanssatsning "En ren vana". Åtagandet innebär att organisationen ska ta fram mål för ett hållbart resande samt genomföra åtgärder för att uppnå målen. VGR:s trafikförsörjningsprogram 2021-2025 föreslår mål om 50% hållbara resor till 2035. VGR som föregångare föreslår att minst 50% av de anställdas arbetspendling och besöksresor till VGR:s verksamheter ska var hållbara 2030. Anställdas och förtroendevaldas resor med privat bil och flyg i tjänsten ska minska med 80% till 2030.

Delmål	Nuläge 2019	Förslag på indikatorer	Målvärde 2025	Målvärde 2030
År 2030 har resandet med privat bil i tjänst och antalet flygresor i tjänst minskat med 80% ⁴¹	-29% flyg -18% bil	-köpta flygresor -registrerade mil i reseräkningstjänsten	-50%	-80% flyg -80% bil
Andelen hållbar arbetspendling och hållbara besöksresor är minst 50% 2030 ⁴²	Kräver utredning-indikatorer årligen-resevaneundersökning			50%

Förutsättningar och åtgärder för att nå målen

VGR behöver aktivt arbeta för att sprida information och kunskap om hållbart resande samt uppmuntra anställda och besökare till att ställa om sina resvanor. Hälsöfördelar och

⁴¹ Antalet flygresor och körda mil ska minska med 80% jämfört med 2016. Gäller anställda och förtroendevalda

⁴² Som hållbar resa räknas kollektivt resande, gång och cykling men definitionen kan komma att uppdateras i samband med att nya mobilitetsalternativ utvecklas

ekonomiska vinster av ett hållbart resande behöver beaktas och kommuniceras för att ytterligare stimulera en omställning.

För att nå målet om minskat flygresande i tjänst krävs det att tågförbindelserna till kontinenten förbättras och att den upphandlade resebokningsbyrån är väl insatt i att förmedla resor i enlighet med VGR:s rese- och mötespolicy. I dagsläget har flygresandet minskat med omkring 30 procent (2019), den resterande minskning som krävs för att nå målet om 80 procents färre flyg kan uppnås med kombination av åtgärder, exempelvis enligt följande scenario:

- En femtedel av flygresor ersätts med digitala alternativ som till exempel digital närvaro vid en konferens.
- Majoriteten (80 procent) av inrikesflygresor ersätts av tågresor eller andra alternativ. Hälften av alla inrikesflygresor som skedde under 2019 var på sträckan mellan Göteborg och Stockholm där det redan idag finns andra rimliga färd sätt.
- En fjärdedel av flygresorna till övriga Europa ersätts med andra alternativ som tåg eller båt. Scenariot uppnås ifall de flygresor som i dagsläget sker till Köpenhamn och Oslo, samt majoriteten av flygresorna till Tyskland, kan bytas ut mot andra färd sätt fram till 2030.

För att nå målet om 80 procent färre körda kilometer med privat bil i tjänst måste VGR fortsatt utveckla attraktiva och tillgängliga mobilitetstjänster som möjliggör en överflyttning från privat bilanvändning till kollektivt resande, gång, cykling och delningstjänster som verksamhets- och poolbilar. Ett minskat behov av resande behöver samtidigt främjas genom ökad tillgång till resfria digitala möten och möjlighet till flexibla arbetsplatser och distansarbete. Västtrafik som en del av VGR har en nyckelroll i att utveckla goda kollektivförbindelser till VGR:s verksamheter.

Förslag på åtgärd	Beskrivning	Verksamhet
Samordna ansvar för utveckling, drift och underhåll av mobilitetstjänster som bilpooler, cykelpooler och verksamhetscyklar		Regionservice
Öka kommunikation, information och nudginginsatser för att stimulera beteendeförändringar		Koncernkontoret Regionservice
Förbättra tillgång till och kunskap om resfria digitala möten och distansarbete		Regionservice Koncernkontoret
Utveckla kollektivtrafikförbindelser till samtliga verksamheter		Västtrafik AB
Skapa lättanvänt bokningssystem för kollektivtrafikresor i tjänsten		Västtrafik AB
Införa marknadsmässiga parkeringsavgifter		Västfastigheter Koncernkontoret

Skärpa kravställning i resebyråavtal för att säkerställa god kunskap om att förmedla resor i enlighet med resepolicy		Koncernkontoret
Bygga säkra och attraktiva cykelparkeringar med god tillgänglighet i anslutning till fastigheter		Västfastigheter
Se över möjlighet för dusch och ombyte på arbetsplatsen		Västfastigheter
Utreda möjlighet till flexibel arbetsplats/distansarbete		Koncernkontoret
Uppdatera rese- och mötespolicy med skärpta riktlinjer för hållbart resande i tjänsten		Koncernkontoret

Ekosystem och främjad biologisk mångfald

Miljömål 2030: Vi nyttjar ekosystemtjänster hållbart och främjar den biologiska mångfalden

En hög biologisk mångfald är en förutsättning för att naturen ska kunna leverera de funktioner och nyttor som vi människor får av naturen. Dessa kallas ekosystemtjänster och är till exempel att naturen renar vatten och luft, insekter pollinerar grödor, mikroorganismer och maskar gör jorden bördig och att vår hälsa förbättras av att vi vistas i naturen.

För att nå målet om hållbart utnyttjande av ekosystemtjänster och främja den biologiska mångfalden behöver VGR tydligare prioritera detta område i flera verksamheter och processer och använda sig av den kompetens som finns inom VGR och andra aktörer i Västra Götaland.

Som stor fastighetsförvaltare påverkar VGR direkt ekosystemtjänster och den biologiska mångfalden. Genom val av livsmedelsråvaror i VGR:s måltidsverksamheter påverkas förutsättningarna för den biologiska mångfalden och markanvändningen i Västra Götaland, Sverige och internationellt. Men också genom val av material i upphandlade produkter eller utrustning kan VGR göra medvetna val som tar hänsyn till hållbart utnyttjande av ekosystemtjänster och främjar den biologiska mångfalden. Till exempel i kravställande på bioråvara i drivmedel, bioplaster i hälso- och sjukvårdsprodukter, byggmaterial och textilier.

Miljömålet kommer att följas upp med delmålens indikatorer samt redovisning av åtgärder kopplade direkt till målet. Därför redovisas inget övergripande nuläge utan detta görs under respektive delmål nedan.

Hållbart nyttjande av fastigheter med avseende på ekosystemtjänster

- Utemiljöerna på VGR:s fastigheter är utvecklade år 2030 med avseende på främjad biologisk mångfald och hälsofrämjande ekosystemtjänster

Naturvårdsverket föreslår i utvärderingen av miljömålen 2019 att åtgärder för att stärka den biologiska mångfalden behöver göras i den bebyggda miljön och kan då ha positiva effekter på friluftsliv, kulturliv och folkhälsa. För VGR kan detta innebära att utemiljön på fastigheterna utvecklas, används i högre grad av anställda och besökare samt att upplevelsen av dem är bättre. Det ligger i linje med ambitionen att vara bästa offentliga arbetsgivare och strategin för att öka fysisk aktivitet hos barn och unga. Det finns också många möjligheter att genom stärkande av ekosystemtjänsterna minska riskerna med de kommande klimatförändringarna. Utemiljöerna på sjukhusfastigheter har också en möjlighet att främja läkande vårdmiljöer och hälsofrämjande sjukhus.

Nuläge

Det finns ett koncept kring grönstrukturplan framtaget och alla träd på fastigheterna är kartlagda. I drifts- och skötselinstruktioner finns data på alla fastigheter kring högt respektive lågt klippt gräs. Den grönstrukturplan som finns framtagen är för Skaraborgs sjukhus i Skövde och är uppbyggd på forskning som finns kring vilka typer av utemiljöer som verkar hälsofrämjande för oss människor. En av dessa kategorier är artrikedom som främjar biologisk mångfald.

I Västfastigheters hållbarhetsplan och i detaljbudgeten för fastighetsnämnden finns åtgärder som syftar till att arbeta med de hälsofrämjande miljöerna på, i och omkring byggnaderna på VGR:s fastigheter. Upplevelsen av utemiljöns hälsofrämjande kvalitéer idag är ej kartlagd.

Delmål	Nuläge 2019	Förslag på indikatorer	Målvärde 2025	Målvärde 2030
Utemiljöerna på VGRs fastigheter är utvecklade år 2030 med avseende på främjad biologisk mångfald och hälsofrämjande ekosystemtjänster	Kräver utredning	Upplevelse av utemiljöns hälsofrämjande kvalitéer	Första mätning av upplevelsen av utemiljöns hälsofrämjande kvalitéer är genomförd	Högre resultat än vid första mätningen
	Kräver utredning	Kräver utredning	Kartlagt det biologiska värdet på våra fastigheter	Ökat det biologiska värdet på våra fastigheter

Förutsättningar och åtgärder för att nå målen

Idag finns inte tillräcklig kunskap kring vilka metoder som lämpar sig bäst för att följa upp det biologiska värdet på VGRs fastigheter. En utredning krävs för att identifiera ett eller

flera lämpliga verktyg. Exempel på sådana skulle kunna vara grönstrukturplaner, uppföljning av antal träd, kort versus högt klippt gräs eller identifiering av nyckelarter på eller nära fastigheterna. Upplevelsen av de hälsofrämjande kvalitéerna föreslås mätas i dialog med hyresgäster på fastigheterna.

Att kartlägga och stärka ekosystemtjänsterna och den biologiska mångfalden på VGR:s fastigheter, genom att ta fram grönstrukturplaner och använda dem som ett styrande verktyg i fastighetsförvaltningen, kräver andra ekonomiska resurser och IT verktyg än vad som finns tillgängligt idag.

En annan utmaning är att frågor kring utemiljön ofta prioriteras lågt i förhållande till andra frågor i både drift, förvaltning och i projekt. Utemiljöns betydelse och potential behöver kommuniceras och större kunskap behövs hos fler förvaltare och projektledare för att nå målet.

Förslag på åtgärd	Beskrivning	Verksamhet
Ta fram en övergripande plan för arbete med grönstrukturplaner och ekosystemtjänster	Tydliggöra syftet med grönstrukturplaner samt deras status i förhållande till andra styrande dokument	Västfastigheter
Kompensera för förlorade ekosystemtjänster vid nybyggnation	Ta fram en riktlinje för att kompensera och stärka de ekosystemtjänster som förloras vid nybyggnation. Säkerställer att den biologiska mångfalden inte minskar lokalt	Västfastigheter
Ta fram grönstrukturplaner för alla sjukhusfastigheter	Grönstrukturplaner kan användas som ett verktyg för att belysa nyttan av utemiljön och den biologiska mångfalden på en fastighet.	Västfastigheter
Stärka de ekosystemtjänster som bidrar till en läkande och hälsofrämjande miljö på våra fastigheter	Ta fram en riktlinje och implementera i processer och arbetssätt. En artrikedom är en av de kvalitéer på fastigheterna som bidrar till läkande och hälsofrämjande miljöer	Västfastigheter
Öka den biologiska mångfalden på VGR:s fastigheter	Ta fram en riktlinje och implementera arbetssätt för att planera för årstidsdynamik i växtval, ta hänsyn till kommande klimatförändringar, undvika monokulturer och sträva efter en växtvariation.	Västfastigheter

Stärka de ekosystemtjänster som minskar riskerna med klimatförändringarna	Ta fram och implementera en riktlinje. Genom att arbeta för multifunktionella ytor har vi möjlighet att både öka den biologiska mångfalden samtidigt som riskerna med klimatförändringarna minskar	Västfastigheter
Planera för en resurseffektiv drift och skötsel av utemiljön	Genom växtval och kravställande av driftentreprenader	Västfastigheter

Livsmedel som främjar en biologisk mångfald

- 2030 har VGR 60% ekologiska livsmedel
- 2030 har andelen inköpta regionalt producerade livsmedel ökat

Utöver delmål för att minska livsmedels klimatpåverkan är det nödvändigt att VGR höjer ambitionen gällande livsmedel som främjar den biologiska mångfalden och åtgärder som ger förutsättningar för ett hållbart lantbruk. Dagens produktion och konsumtion av livsmedel ger upphov till stor miljöpåverkan genom kväve- och fosforutsläpp, förlorad biologisk mångfald, vatten- och markanvändning. Det kommer att behövas både effektivisering och omställning av produktion, förädlingsprocesser och förändrade konsumtionsvanor för att kunna klara livsmedelsförsörjningen, om inte miljön och de långsiktiga förutsättningarna för livsmedelsproduktion ska äventyras. Jordbruksproduktionen kan bidra till biologisk mångfald genom ett varierat landskap som ger lämpliga livsmiljöer för flora och fauna. Betesmarker utgör den mest artrika jordbruksmiljön. Undersökningar har visat att biodiversiteten är högre på gårdar med ekologisk produktion.

Västra Götaland är länet med störst jordbruksareal i landet. Länet har även landets största arealer av ekologisk odling; 23 % av den ekologiska odlingen i Sverige och 24 % av totala arealen jordbruksmark brukades ekologiskt i det egna länet. Västra Götaland har en variation av slättlandskap och skogsbetonade odlingsområden som om de nyttjas på bästa sätt bidrar till både regional utveckling och hållbar utveckling. Fler betande djur främjar ökad biologisk mångfald. I områden med mer ensidig spannmålsproduktion är det möjligt att få en mer varierad växtföljd och öka produktionen av baljväxter, som dessutom är kvävefixerande, för att möta en ökad vegetarisk kost.

Delmålen för ekologiska livsmedel och inköp av regionalt producerade livsmedel gäller för samtliga förvaltningar och bolag inom VGR med måltidsproduktion. Målvärdet till 2030 för ekologiska livsmedel är baserat på det nationella målet att 60% av den offentliga livsmedelskonsumtionen ska utgöras av certifierade ekologiska produkter år 2030. Att fortsatt ha en hög andel ekologiska livsmedel är viktigt för att främja den biologiska mångfalden och ett hållbart nyttjande av ekosystemtjänster. KRAV certifiering av råvaror bidrar också till en minskad klimatpåverkan genom krav på minskad användning av fossila bränslen i produktionen.

Nuläge

VGR upphandlar årligen livsmedel för cirka 135 miljoner kronor (2019). Andelen ekologiska livsmedel har mellan åren 2010 och 2019 ökat från 24 procent till 48 procent genom ett strukturerat arbete av måltidsverksamheterna tillsammans med Koncerninköp där konventionellt producerade råvaror successivt bytts ut till ekologiska. Resultatet omfattar Regionservice, Folkhögskolor, Naturbruksskolor, Västarvet, GöteborgsOperan och Göteborgs Symfoniker.

Inom ramen för samverkansforum mellan koncernstab regional utveckling och koncerninköp har livsmedel valts ut som ett samverkansområde för att arbeta långsiktigt och strategiskt med synergier mellan regional utveckling och VGR:s egen verksamhet. Inom ramen för arbetet har en kategoriplan för livsmedel tagit fram den långsiktiga inriktningen:

”Verksamheterna i VGR ska ges goda förutsättningar att tillaga välsmakande, näringsriktiga och prisvärda måltider genom medvetna inköp av livsmedel. Politiska mål ska beaktas vid val av råvaror. Regionens köpkraft ska bidra till hållbar livsmedelsproduktion, oavsett vart den är lokaliserad, och till en säkrad livsmedelsförsörjning även i kristid. Upphandlingarna ska utformas så att de möjliggör anbud också från små- och medelstora företag och producenter i Västra Götaland”.

Ett fokus inom samverkansforum 2020 är att kartlägga regionala livsmedelsproducenter och möjliggöra upphandling av mer närproducerade livsmedel.

Under remissperioden kommer nuläget för andel regionalt producerade livsmedel att tas fram.

Delmål	Nuläge 2019	Förslag på indikatorer	Målvärde 2025	Målvärde 2030
2030 har Västra Götalandsregionen 60% ekologiska livsmedel	48%	Andel av totala livsmedelsinköp i kronor	55%	60%
2030 har andelen inköpta regionalt producerade livsmedel ökat	Kräver utredning och krav på information om ursprung i livsmedelsavtal	Andel av totala livsmedelsinköp i kronor uppdelat efter ursprung: <ul style="list-style-type: none"> • Regionalt • Svenskt • EU • Icke EU 	Rutiner för uppföljning av inköpta livsmedels ursprung ska ha införts 2025 och kvantitativa mål ska då antas till 2030	Ökat

Förutsättningar och åtgärder för att nå målen

Det har varit en stor utmaning för framförallt Regionservice att klara ökande ambitioner med ökande råvaru- och personalkostnader utan att kunna höja priserna till kunderna vilket har resulterat i svårigheter att hålla den årliga budgeten. Detta gäller framförallt mål om andel ekologiska livsmedel. För en ekonomiskt hållbar utveckling framöver måste villkoren vara rimliga i förhållande till de krav som ställs. Även högre krav på regionalt producerade livsmedel kan medföra ökande kostnader inom vissa livsmedelkategorier.

För att möjliggöra inköp från mindre regionala leverantörer krävs utveckling av livsmedelsupphandlingarna och samverkan med andra aktörer i Västra Götaland. För att den biologiska mångfalden ska främjas i samband med en ökad andel regionalt producerade livsmedel är det viktigt att säkerställa detta i upphandlingskrav och uppföljning.

Det finns potentiella målkonflikter inom de olika delmålen för livsmedel om vi enskilt ställer dem mot varandra. Till exempel kan konflikter uppstå vid jämförelse av enskilda råvaror mellan minskad klimatpåverkan och andel ekologiska livsmedel. Det är därför av

stor vikt att VGR utifrån ett helhetsperspektiv prioriterar olika livsmedelsprodukter, kategorier och råvaror utifrån miljöpåverkan.

Förslag på åtgärd	Beskrivning	Verksamhet
Systematiskt arbete med livsmedelsavtal för att tillgängliggöra fler ekologiska råvaror och produkter		Koncernkontoret
I samtliga livsmedelsupphandlingar ställa krav på en hög andel ekologiska råvaror och produkter		Koncernkontoret
Systematiskt arbete med beställning och menyplanering för att öka andelen ekologiska råvaror och produkter		Regionservice Utförarverksamheter Regional utveckling
Vid upphandling av livsmedel undvika livsmedel som innehåller palmolja i första hand och i andra hand ställa krav på att all palmolja är RSPO certifierad (Roundtable on Sustainable Palm Oil)		Koncernkontoret
Vid upphandling av fisk och skaldjur ställa krav på MSC certifiering (Marine Stewardship Council)		Koncernkontoret
Vid upphandling av livsmedel skapa förutsättningar för att mindre leverantörer direkt eller via grossist ska kunna leverera genom regionens avtal		Koncernkontoret

Inköp av produkter och material påverkar inte den biologiska mångfalden negativt

- År 2030 påverkar inte inköp av produkter och material den biologiska mångfalden negativt och tar hänsyn till hållbar markanvändning. Minskad påverkan från inköp på den biologiska mångfalden

År 2017 kartlades den globala handelns påverkan på hotade djurarter i en studie som publicerades i tidskriften *Nature Ecology & Evolution*. Kartan kopplar ihop konsumtionen i ett land med hotbilden för vissa djurarter i ett annat. Ofta hotas den biologiska mångfalden i fattiga länder av faktorer som är svåra för dem att påverka eftersom den drivs av efterfrågan i andra länder. Syftet med kartan var att identifiera de produkter och handelsvägar som har störst påverkan på biodiversitet och på så vis bana väg för en mer hållbar handel som bidrar till att skydda djurlivet. Även om studien behöver kompletteras för att bli ett reellt underlag för vidare insatser kan den ändå visa vilken påverkan vår konsumtion har på biodiversiteten i övriga världen.

Studien visar till exempel att efterfrågan på kaffe i USA leder till att skogar i Brasilien skövlas för att ge plats åt kaffeodlingar. USA:s kaffekonsumtion står, enligt studien, för 2,5 procent av hotet mot spindelapan som lever i dessa skogar. Gods som importeras av Tyskland bidrar till hotet mot cirka 600 djurarter i länder i svårtillgängliga områden i Ryssland, Sudan och Madagaskar.

VGR:s inköp av produkter och material påverkar den biologiska mångfalden i världen. VGR ska säkerställa att organisationens användning av naturresurser sker genom hållbart nyttjande av ekosystemtjänster och utan att den biologiska mångfalden påverkas negativt, både i ett regionalt och globalt perspektiv.

Nuläge

VGR ställer idag krav med hänsyn till den biologiska mångfalden i flera olika miljöprioriterade upphandlingar. Till exempel inom byggmaterial, biobaserade bränslen, textil och möbler. Däremot har påverkan av ekosystem, biologisk mångfald och markanvändning inte varit ett kriterium för att kategorisera en upphandling som miljöprioriterad.

För att möjliggöra kravställande i upphandling för att främja en biologisk mångfald krävs en utredning som kartlägger prioriterade upphandlingar som har en stor påverkan. Det har inte varit möjligt att genomföra under beredningsperioden av Miljömål 2030 utan behöver prioriteras och resurstillsätts i uppstarten av genomförandet.

Delmål	Nuläge 2019	Förslag på indikatorer	Målvärde 2025	Målvärde 2030
År 2030 påverkar inte inköp av produkter och material den biologiska mångfalden negativt och tar hänsyn till hållbar markanvändning	Kräver utredning	Andel prioriterade upphandlingar som tar hänsyn till biologisk mångfald		100%

Förutsättningar och åtgärder för att nå målen

För att på ett systematiskt sätt prioritera upphandlingar med stor påverkan av ekosystem, biologisk mångfald och markanvändning krävs en ökad kunskap om hur olika produkter, material och tjänster påverkar. Det krävs också att information om påverkan i leverantörskedjor är tillgänglig för att ha möjlighet att ställa rätt krav.

Förslag på åtgärd	Beskrivning	Verksamhet
Utredning och väsentlighetsanalys av nuvarande upphandlingar		Koncernkontoret
Ställa krav på ökad livslängd, ökad andel återvunnen eller hållbart utvunnen biobaserad råvara vid upphandling		Koncernkontoret
Biodrivmedel som köps in är producerade utan förlust av biologisk mångfald eller negativa markanvändningsaspekter	Ställa krav på hållbara drivmedel vid inköp samt vid köp av transporttjänster	Regionservice Koncernkontoret Västtrafik AB
Utred hur VGR:s inköp påverkar den biologiska mångfalden och olika ekosystemtjänster och utforma en plan för hur vi kan agera gentemot leverantörer för att de skall minimera sin negativa påverkan.		Koncernkontoret

Appendix 1. Verksamhetsförteckning för åtgärdsförslag

..

Kategori	Verksamhet
Utförarverksamheter Hälsa- och sjukvård	NU-sjukvården Sahlgrenska Universitetssjukhuset Skaraborgs sjukhus Sjukhusen i Väster Södra Älvsborgs sjukhus Närhälsan Folk tandvården Habilitering och hälsa Regionhälsan
Utförarverksamheter Regional utveckling	Förvaltningen för kulturutveckling Folkhögskoleförvaltningen Naturbruksförvaltningen Film i Väst AB GöteborgsOperan Göteborgs Symfoniker AB Regionteater Väst Turistrådet Västsverige Göteborgs botaniska trädgård
Utförarverksamheter Kollektivtrafik	Västtrafik AB
Serviceverksamhet	Västfastigheter
Serviceverksamhet	Regionservice
Serviceverksamhet	Hälsan & Stressmedicin
Samordnande kansli	Koncernkontoret inklusive VGR IT